

**Analiză la nivel național asupra fenomenului
copiilor rămași acasă prin plecarea părinților
la muncă în străinătate**

CONTRIBUȚII

UNICEF România a susținut acest proiect de cercetare bazat pe parteneriat interinstituțional între autorități și organisme guvernamentale și non-guvernamentale, între care: Ministerul Muncii, Familiei și Egalității de Șanse - Autoritatea Națională pentru Protecția Drepturilor Copilului, Ministerul Internelor și Reformei Administrative -Institutul de Cercetare și Prevenire a Criminalității, Asociația Alternative Sociale și The Gallup Organization Romania.

A contribuit cu date și informații Institutul Național de Statistică.

Au participat la cercetarea calitativă: direcții generale de asistență socială și protecția copilului, inspectorate școlare județene, inspectorate de poliție județene, primării, școli, biserici, cabinete medicale, organizații neguvernamentale și copii.

Cercetarea de teren și raportul de cercetare au fost realizate de The Gallup Organization Romania.

Autorii raportului :

Alexandru TOTH – Director de cercetare, coordonator.

Daniela MUNTEANU – Consultant specialist, analist date.

Ana BLEAHU – Consultant, analist date.

Raportul final a fost redactat cu suportul experților:

Elena TUDOR – Director Direcția Monitorizare ANPDC.

Mihăiță MAGHERU – Consultant Protecția copilului UNICEF România.

Cătălin LUCA - Director Executiv Asociația Alternative Sociale.

Prezentul raport face parte dintr-un proiect mai amplu, implementat de Asociația Alternative Sociale, cu sprijin tehnic și financiar acordat de Reprezentanța UNICEF în România, la care a contribuit și PROVIDENT FINANCIAL ROMÂNIA.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

UNICEF. REPREZENTANȚA ÎN ROMÂNIA

**Analiză la nivel național asupra copiilor rămași
acasă prin plecarea părinților la muncă în străinătate /**

Reprezentanța UNICEF România. – Buzău : Alpha MDN, 2008

ISBN 978-973-139-031-4

314.7

Imprimat la Tipografia ALPHA MDN

Buzău, Str. Col. Ion Buzoianu 94; Tel./Fax: 0238.721.303

E-mail: alpha@buzau.ro; Website: www.alphamdndn.ro

Studiul de față se dorește a fi unul dintre instrumentele de advocacy ale UNICEF în dialogul interinstituțional din domeniul protecției copilului. Datele prezentate în acest raport constituie, alături de cele din alte surse, o utilă informație complementară care să sprijine Statul Român și partenerii Guvernamentali în elaborarea unor politici sociale pertinente în domeniul protecției copilului.

Identificarea celor mai vulnerabili, excluși sau marginalizați dintre copii trebuie să fie centrul de greutate al oricărui demers de cercetare, asigurându-se astfel crearea unei pârgii adecvate pentru susținerea eforturilor autorităților de a asigura drepturile tuturor copiilor din România.

Edmond McLOUGHNEY
Reprezentant, UNICEF România

Fundamentul legii 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului îl reprezintă faptul că părinții sunt primii responsabili pentru creșterea, îngrijirea și dezvoltarea copilului. În îndeplinirea responsabilităților care le revin, părinții sunt îndreptățiți să primească sprijinul de care au nevoie din partea comunității și a autorităților locale ale căror eforturi de îndeplinire a obligațiilor ce le revin de multe ori eșuează.

Autoritatea Națională pentru Protecția Drepturilor Copilului va susține, prin toate demersurile pe care le va întreprinde, mobilizarea serviciilor publice de asistență socială și sprijinirea acestora în ceea ce privește dezvoltarea serviciilor destinate ameliorării vulnerabilității copiilor cu părinți migranți.

De asemenea ANPDC își va asuma în continuare rolul de liant între instituțiile centrale care trebuie să se implice în crearea rețelelor sociale locale de care să beneficieze toți copiii, inclusiv cei ai căror părinți sunt plecați la muncă în străinătate.

Gabriella TONK
Subsecretar de Stat, Autoritatea Națională pentru Protecția Drepturilor Copilului

Plecarea părinților la muncă în străinătate reprezintă un fenomen social cu impact complex asupra dinamicii și funcționalității familiei, copiii rămași singuri acasă sunt victime ale neglijării (emoționale, educaționale, medicale etc.).

Datorită nesupravegherii, acești copii devin vulnerabili la abuz, exploatare prin muncă și alte situații de risc, cu consecințe negative pe termen scurt și lung, care necesită o intervenție pluridisciplinară specializată.

Cătălin LUCA
Director Executiv, Asociația Alternative Sociale

Studiul de față reprezintă rezultatul unei prime cercetări realizate pe un eșantion reprezentativ la nivel național privind efectele migrației asupra copiilor. Metodologia utilizată oferă o imagine la nivel național a dimensiunii fenomenului, a impactului la nivelul familiei și copiilor, precum și o mai bună înțelegere a sistemului actual de monitorizare și intervenție în favoarea acestor copii. Studiul Gallup, prin abordarea sociologică, nu se concentrează pe cazuri izolate, care de obicei atrag atenția mass-media, ci pe grupuri vulnerabile asupra cărora ar trebui să se concentreze atenția autorităților și a organizațiilor non-guvernamentale din domeniul protecției drepturilor copilului.

Alexandru TOTH
Director de cercetare, The Gallup Organization Romania

CUPRINS

I. REZUMAT	I
II. RAPORT DE CERCETARE	1
1. Scopul studiului și metodologie.....	1
2. Date și opinii despre migrație.....	5
3. Profilul familiilor în care părinții sunt plecați în străinătate	8
4. Amploarea fenomenului copiilor rămași singuri acasă	10
4.1. SURSE EXISTENTE DE INFORMAȚII.....	10
4.2. MECANISME DE IDENTIFICARE ȘI LIMITELE DATELOR OFICIALE.....	11
4.3. CÂȚI COPII SUNT CU PĂRINȚI PLECAȚI ÎN STRĂINĂTATE?.....	19
5. Cauze ale fenomenului copiilor singuri acasă	22
5.1. CONTEXTUL FENOMENULUI PRIN PRISMA MENTALITĂȚILOR REFERITOARE LA FAMILIE ȘI COPII.....	22
5.2. CAUZELE PLECĂRII PĂRINȚILOR LA MUNCĂ ÎN STRĂINĂTATE.....	23
6. Consecințe ale fenomenului.....	26
6.1. EFECTE ASUPRA RESPECTĂRII DREPTURILOR COPILULUI.....	26
6.2. OPINIA PUBLICULUI LARG DESPRE CONSECINȚELE MIGRAȚIEI	38
7. Perspectiva copiilor.....	42
III. CONCLUZII.....	45
IV. RECOMANDĂRI	46

I. REZUMAT

Context

În contextul globalizării și al fenomenelor de mare amploare, dar și al apartenenței la Uniunea Europeană, România a cunoscut o serie de schimbări atât în plan economic cât și social. Unul dintre fenomenele care afectează puternic atât societatea cât și economia țării este cel al migrației pentru muncă în străinătate. Concret, în ultimii ani, din ce în ce mai mulți oameni, preponderent din păturile modeste* ale populației dar și din cele sărace, aleg să emigreze fie motivând lipsa unui loc de muncă în regiunea de rezidență, fie pentru a obține salarii mai bune. În multe dintre aceste situații sunt afectați și copiii iar fenomenul copiilor rămași acasă în urma plecării părinților la muncă în străinătate a atras inițial atenția presei, în special prin cazuri izolate dar care au impact mediatic puternic. Autoritățile din România au reacționat prin intermediul unor prevederi legislative direct orientate asupra acestei problematici însă neputând acoperi complexitatea inerentă unui astfel de fenomen.

Cu repeziciune fenomenul a devenit cunoscut ca cel al „copiilor rămași singuri acasă”, chiar dacă semnificația sa concretă nu se aplică decât la un procentaj mic al copiilor cu părinți migranți. Cu toate acestea complexitatea fenomenului, a cauzelor și a consecințelor sale, a dinamicilor și a modului în care prevederile legislative sunt implementate efectiv în teren precum și a practicilor profesioniștilor au constituit tot atâtea provocări nu doar pentru autorități dar și pentru societatea civilă. În acest context, societatea civilă este reprezentată de ansamblul de ONG-uri implicate într-un fel sau altul în analiza fenomenului sau în intervenții directe în sprijinul copiilor afectați, precum și de mass media și publicul larg în general.

Este de netăgăduit faptul că dinamica și complexitatea fenomenelor (migrația și copiii rămași acasă) care afectează familia și societatea în ansamblu, sunt factorii care îngreunează și reduc capacitatea de cercetare și analiză a subiectului. Mai mult, dificultatea este dublată de lipsa datelor viabile și recente din alte surse, fapt ce este determinat de mecanisme de monitorizare slab dezvoltate cu precădere la nivel local.

În perioada în care UNICEF contracta o companie de cercetare pentru realizarea studiului național, nu erau disponibile alte cercetări atât de ample. Între timp, Fundația Soros a realizat un studiu național pe un eșantion de adolescenți, mai precis elevi din ciclul gimnazial care au vârste cuprinse între 10 și 14 ani. Organizația Salvați Copiii România a realizat și ea un studiu calitativ în trei locații din regiunea Moldova. Sumarul de față sintetizează principalele rezultate ale Studiului Național care a fost realizat pe un eșantion reprezentativ pentru populația din România, conținând date cu privire la întreaga populație juvenilă (0 – 18 ani) precum și câteva comentarii privind valoarea adăugată în comparație cu studiile susmenționate.

Scopul și obiectivele studiului

Studiul oferă date și informații cu privire la **dimensiunea fenomenului** (și zonalitatea lui respectiv regiunile cele mai afectate), la **“portretul” familiei/comunității unde copiii sunt cei mai expuși situațiilor de vulnerabilitate, marginalizare și/sau excluziune** din cauza

* Media veniturilor în luna iulie 2007, conform anchetei de teren, este de 482 de lei pe membru de gospodărie însă mediana este de 283 de lei. În plus, 23% din gospodăriile cu cel puțin un părinte plecat în străinătate declară venituri de sub 150 de lei per membru.

migrației părinților lor și la **practicile implementate** în identificarea, monitorizarea și evaluarea copiilor în această situație cu scopul de a **propune recomandări** de dezvoltare și îmbunătățire, toate combinate cu analiza prevederilor legislative asupra problematicii și a opiniilor și impactului mass-media și publicului general din România.

Această cercetare a fost realizată pentru a obține date care să contribuie la dezvoltarea politicilor sociale care țintesc acest segment de populație, ajutând la optimizarea prevederilor legislative și la îmbunătățirea și diseminarea bunelor practici ale profesioniștilor din teren, toate acestea constituind domeniul suportului tehnic pe care UNICEF îl acordă Autorității Naționale Pentru Protecția Drepturilor Copilului.

Următoarele obiective au ghidat intervenția în cadrul cercetării:

- Înțelegerea complexității fenomenului și a dimensiunii lui prin măsurători și estimări la nivel național și regional, identificându-se astfel zonele cele mai afectate și realizându-se o „hartă a fenomenului” prin prisma incidenței la momentul realizării cercetării.
- Identificarea cauzelor și consecințelor fenomenului prin analiza în profunzime a cauzelor imediate și subiacente precum și a consecințelor pe care plecarea părinților la muncă în străinătate le are asupra copiilor, din perspectiva drepturilor copilului.
- Identificarea principalelor lipsuri ale prevederilor legislative prin analiza comprehensivă a cadrului legal și a practicilor concrete din teritoriu, combinată cu o serie de studii de caz în mai multe comunități din zone diferite ale țării.
- Înțelegerea contextului mai amplu al migrației și efectelor sale prin măsurarea impactului, asupra publicului și autorităților, a interpretărilor mass-media și a mesajelor difuzate. Sunt avute în vedere valorile și principiile societății românești contemporane, „mentalul colectiv” și bazele care determină anumite comportamente.
- Întărirea capacității UNICEF de a furniza informații și recomandări pertinente pentru politicile și strategiile viitoare din domeniu precum și pentru direcțiile de acțiune ce vor fi urmate.

Metodologie

Pentru realizarea studiului într-o manieră comprehensivă, The Gallup Organization Romania a dezvoltat o abordare metodologică mixtă care combină i) **cercetare cantitativă**, prin chestionar aplicat pe un eșantion național și pe sub-eșantioane, ii) **cercetare calitativă** prin studii de caz dublate de interviuri în profunzime, telefonice cu o serie de reprezentanți ai autorităților centrale și locale și iii) **analiza documentației** reprezentantă de texte legislative și alte studii și analize pe tema migrației, copiilor rămași acasă, diverse statistici disponibile. Abordarea chestiunilor legate de interpretările mass-media și ilustrarea problematicii în mass media scrisă a fost susținută de analizarea unei serii de **articole de presă** în dorința de a înțelege cum este abordat subiectul și ce fel de impact are asupra opiniei publice în general. Câteva limitări ale cercetării trebuie să fie luate în considerare iar acestea se referă la **complexitatea fenomenului migrației** (dinamică și caracter sezonala), și constrângerile direct legate de **cercetarea de tip transversal și selectiv** (mărimea eșantionului, perioada de culegere a datelor, instrumentele utilizate). Întregul capitol metodologic explică în detaliu aceste limitări care sunt legate specific de imposibilitatea extrapolărilor statistic reprezentative în cadrul unor eșantioane specifice cum ar fi un anumit grup de vârstă, un anumit județ sau mediu de reședință.

Mărimea fenomenului și complexitatea lui:

Cercetarea națională prezintă estimări valide la nivel național cu privire la mărimea fenomenului și a sub-grupurilor de populație afectată de fenomen în termeni de distribuție pe grupe de vârstă, mediu de reședință, care dintre părinți sunt plecați și pentru ce durată de timp.

La scară națională fenomenul este estimat a fi caracteristic pentru aproximativ **350.000 de copii**, respectiv afectați la momentul derulării cercetării. Mai mult de o treime dintre aceștia, adică aproximativ **126.000 de copii sunt afectați de migrația ambilor părinți**.

Abordarea într-o manieră comprehensivă a situației copiilor afectați de migrația ambilor părinți trebuie să ia în considerare anumite limitări, așa cum s-a explicat în capitolul metodologic, însă anumite tendințe sunt evidente. Prima ar fi că **jumătate dintre copiii cu ambii părinți plecați au vârsta sub 10 ani**. Mai mult de jumătate dintre aceștia au vârsta între 2 și 6 ani iar cealaltă jumătate au vârsta peste 7 ani. Chiar dacă în termeni de procentaje cifra nu e mare, estimările arată că 4% din copiii cu ambii părinți migranți au vârsta sub un an. Mai mult de atât, în termeni de timp petrecut fără părinți **16% din copiii cu ambii părinți plecați au petrecut mai mult de un an fără aceștia**, iar 3% chiar mai mult de patru ani.

În termeni de mediu de reședință și distribuție regională a copiilor afectați de migrația unuia sau a ambilor părinți, s-au identificat câteva tendințe: aproape o treime din total, adică **100.000 de copii trăiesc în Moldova**. Cifre similare sunt în Transilvania și Oltenia adică 50,000 și Muntenia cu 55,000 de copii afectați de fenomen. Estimările pe regiune și mediu de reședință nu sunt disponibile însă trebuie menționat că **mai mult de jumătate din copiii afectați de fenomen trăiesc în mediul rural**, unde în plus incidența migrației ambilor părinți este mai mare decât în mediul urban (care de regulă e caracterizat de migrația tatălui). Mai mult, estimările arată că regiunea Transilvania nu este afectată de migrația ambilor părinți. Acest fapt ar putea fi în legătură cu gradul de urbanizare din regiune, care este mai mare decât în celelalte sus-menționate.

Principalele cauze

Mai multe cauze operează la originea fenomenului și pe mai multe niveluri. Aceste niveluri de cauzalitate sunt intercondiționate și uneori se amplifică reciproc¹. Studiul de față caută să identifice principalii factori de la baza fenomenului prin perspectiva următoarelor niveluri:

- i) Nivelul **cauzelor imediate** – care se referă la dorința/decizia părinților de a obține venituri mai bune și astfel să îmbunătățească statusul material și economic al familiilor lor,
- ii) Nivelul **cauzelor subiacente** – care se referă pe de o parte la serviciile sociale de bază iar pe de cealaltă parte la cunoștințele, atitudinile și practicile atât ale familiilor cât și ale comunităților cu privire la fenomen și la drepturile copiilor,
- iii) În fine, **nivelul cauzelor profunde** care se referă la valori și opinii ale românilor cu privire la chestiunea migrației dar și a rolurilor și comportamentelor familiale.

Dacă migrația este direct afectată de cauzele imediate, mai ales migrația pentru muncă, fenomenul „copiilor singuri acasă” este mai degrabă influențat de cauzele subiacente. În plus, cauzele profunde determină o matrice a valorilor culturale și a cutumelor românilor față de migrație.

¹ Mai multe informații despre “analiza cauzală” în: “Copii la marginea prăpastiei” – UNICEF 2006, p. 18.

Copiii lăsați acasă de ambii părinți migranți (sau de părintele unic) sunt de obicei în **grija familiei extinse**, mai ales a bunicilor. Atunci când iau decizia de a migra, cel mai important factor *pro* îl constituie motivele economice iar cel mai important factor *contra* separarea de familie și de copii. Însă acest din urmă aspect e reprezentativ doar pentru o cincime din părinți. Mai mult, 45% dintre părinți declară că nu au avut nici un argument *contra* deciziei de a pleca.

Majoritatea părinților migranți au **sub 40 de ani**, atât mame cât și tați (78% respectiv 63%). Diferențe apar în termeni de interval de vârstă, procentajele fiind similare în tranșa 30-40 de ani (55% respectiv 52%) dar înjumătățindu-se pentru tați în tranșa 20-29 de ani (23% pentru mame și 11% pentru tați).

În termeni de **nivel de educație al migranților** mamele au în general un nivel mai scăzut decât tații: 36% dintre mame au nivel de educație primară și secundară în comparație cu tații, 23% care au același nivel de educație. Marea majoritate a populației are nivelul de educație în categoria studii medii, 58% mame și 64% tați. În ceea ce privește părinții cu studii superioare, 13% sunt tați și 7% sunt mame.

În procesul de identificare a „copiilor singuri acasă” atât părinții cât și autoritățile au anumite responsabilități. Însă de obicei, părinților le lipsesc cunoștințele necesare iar în cazul autorităților, mecanismele necesare pentru asigurarea informării și furnizării de date.

Foarte rar (7%) părinții informează autoritățile despre intenția lor de a pleca în străinătate și mai mult, de obicei părinții nu își pregătesc în nici un fel copiii înainte de a pleca. De asemenea copiii implicați în procesul de luare a deciziei de a migra sunt în număr foarte mic: pe grupe de vârstă rezultatele arată că aproximativ 16% din copii sub 6 ani, 19% din copii peste 10 și sub 14 ani, și 34% din copii peste 15 și sub 17 ani sunt consultați de părinți înainte de a pleca.

Autoritățile locale se confruntă cu lipsa resurselor umane și materiale necesare gestionării fenomenului. În mod implicit nici serviciile la nivel comunitar nu sunt dezvoltate iar acolo unde s-au dezvoltat servicii, pregătirea personalului și practicile acestuia sunt deficitare, ceea ce împiedică dezvoltarea unor abilități necesare soluționării problemelor complexe comunitare.

Cât privește cauzele profunde ale fenomenului, societatea românească este în continuare influențată de „modelele tradiționale” cu privire la funcționarea familiei și a rolurilor membrilor săi, și anume „clasica” poziție a femeii care lucrează în gospodărie și are grijă de copii iar barbatul aduce bani acasă. Datele din anchetă arată însă și o schimbare a acestui model (aproximativ o treime din cei intervievați), mai ales în rândul tinerilor - grup care ne interesează cel mai tare. În plus, doar 14% consideră că este rolul mamei să aibă grija de copii iar restul de 86% cred că amândoi trebuie să se implice în aceeași măsură. Diferențele apar însă în ceea ce privește abilitățile de a îngriji copiii.

În acest sens se constată că cei mai mulți dintre migranți sunt bărbați. În plus, opinia publică din România este în general de acord cu faptul că societatea contemporană și nevoile ei specifice determină părinții să migreze în căutarea de locuri de muncă mai bine plătite în ciuda separării de copii care de obicei sunt lăsați în îngrijirea familiei extinse.

Principalele consecințe prin prisma drepturilor copilului

Familia este într-un total îndreptățită să aleagă un comportament migratoriu și să se separe de copiii săi (unul sau ambii părinți) iar statul nu poate interveni în această decizie. Însă prevenirea **separării copilului de familie** și efectele migrației părinților asupra copilului care

se află în situație de vulnerabilitate trebuie să constituie scopul central al politicilor din domeniul social și mai ales din domeniul protecției copilului. S-a observat în cercetarea națională că aproape o cincime (18%) dintre cazurile în care mama migrează sunt afectate de o deteriorare a relațiilor între părinți, iar dintre aceștia 43% chiar și divorțează.

Principalele consecințe asupra copilului sunt vizibile în termeni de suferință emoțională și psihologică (lucru declarat atât de părinți cât și de copii). Acest lucru conduce la ipoteza că este probabil ca situația acestor copii cu părinți migranți să fie similară cu cea a copiilor cu părinți separați (divorțați) sau părinți extrem de ocupați.

Cea mai importantă motivație a părinților de a pleca în străinătate este aceea de a îmbunătăți statusul material și economic al familiei respectiv de a crește **standardul familial de viață**. Din păcate acest lucru nu reușește întotdeauna iar procentajele arată că în jur de o treime dintre migranți (31% foști migranți și aproape la fel pentru actualii migranți) declară că nu și-au îmbunătățit statusul economic și nici standardul de viață. În unele cazuri, puține ce e drept (3%), acesta chiar a scăzut. Opinia publică vine să confirme aceste tendințe, observându-se că 66% din totalul populației chestionate consideră că standardul de viață al migranților s-a îmbunătățit în urma plecării, iar 30% consideră că acest lucru se întâmplă rar sau aproape niciodată.

O serie de efecte pozitive marchează îmbunătățirea standardului de viață al copiilor (haine, încălțăminte, jucării, telefoane mobile) dar și a condițiilor de viață în general. Este de menționat faptul că prima plecare în străinătate a părinților este uneori însoțită de declinul condițiilor economice (ca urmare a datoriilor acumulate pentru plata biletelor de transport, asigurării). În unele cazuri plecarea poate fi însoțită inclusiv de încetarea plății anumitor prestații sociale pentru cei rămași acasă.

În ceea ce privește **dreptul copilului la sănătate** datele colectate nu au evidențiat diferențe între copiii din familii cu părinți migranți și copiii din familii cu părinți non-migranți. Chiar mai mult, în cazul absenței ambilor părinți, incidența accidentelor, a bolilor sau a stărilor de apatie este mai scăzută decât în cazul altor grupuri. Acest fapt ar putea fi legat de un anume „comportament protectiv” al celor în grija cărora sunt copiii și care doresc să arate că „aceștia sunt pe mâini bune”.

Influențele asupra **dreptului copilului la educație** sunt cât se poate de bivalente în ceea ce privește participarea la școală și rezultatele școlare. În marea sa majoritate opinia publică (67%) consideră că absența părinților influențează negativ performanța școlară a copiilor dar datele din cercetare indică doar un impact scăzut (mai puțin de 10% din cazuri). În cazul în care părinții conștientizează importanța educației și mai mult, investesc suplimentar în aceasta (cursuri private, suport educațional) – acesta reprezintă un impact pozitiv al fenomenului. Pe de altă parte se adaugă un fenomen relativ recent – o parte din copiii cu părinți migranți abandonează școala în România pentru a se înscrie într-o școală în străinătate, în țara unde lucrează părinții lor. În plus, unele dintre interviuri au arătat că anumiți copii, în special adolescenții, abandonează școala mai ales din cauză că au găsit diverse locuri de muncă sau diverse munci remunerate. Datele din anchetă arată că 2% din totalul copiilor cu cel puțin un părinte migrant au renunțat să mai meargă la școală.

Fără controlul parental (al unuia sau ambilor părinți), copiii migranților sunt afectați atât în termeni de **activități recreative cât și prevalența anumitor munci**. În termeni de recreere „dorințele copiilor” și mai puțin cerințele adulților sunt cele care le condiționează. În paralel,

opinia publică este de părere că acești copii, datorită statusului material, sunt de obicei „spirite mai independente”. Cât privește munca copiilor tendința generală este aceea a preluării unor responsabilități în muncile de acasă. În funcție de părintele plecat, acestea variază de la „activități specific feminine” (gătutul, curățenia), de obicei realizate de fete sub vârsta de 14 ani, până la „activități specifice gospodăriei” cum ar fi cumpărăturile. Cu toate acestea este îngrijorător că o parte din copiii de vârstă mică (între 7 și 13 ani) trebuie să lucreze în activități agricole sau creșterea animalelor. Cercetarea cantitativă nu a abordat însă în detaliu acest aspect care ar putea fi analizat printr-o abordare calitativă.

Faptul că de obicei părinții nu declară intenția lor de a emigra nici autorităților sociale locale, nici altor instituții (cum ar fi școala), nu facilitează capacitatea statului de a răspunde prin servicii **adaptate de asistență socială (sau chiar de protecție, când e necesar)**. Efectul cel mai vizibil este acela că statul nu posedă nici date și nici mecanismele viabile locale prin care să monitorizeze și evalueze fenomenul.

Concluzii și recomandări

Este de necontestat faptul că atât migrația cât și efectele asupra copiilor prin plecarea la muncă în străinătate a părinților sunt două fenomene extrem de complexe, afectând atât familia cât și societatea. Posibilitățile limitate de cercetare și analiză sunt dublate de lipsa unor mecanisme funcționale care să permită colectarea datelor de la nivel local.

Cercetarea de față pune în evidență câteva tendințe generale cu privire la fenomenul copiilor rămași acasă în urma plecării părinților lor la muncă în străinătate. Dincolo de cifrele reprezentând estimări naționale asupra numărului de copii afectați de acest fenomen, realitatea concretă a acestor familii, în căutare de resurse mai multe și mai bune care să le asigure dezvoltarea, reclamă formularea unor recomandări pertinente care să conducă la implementarea efectivă a unor măsuri în beneficiul tuturor copiilor din România, în special a celor mai vulnerabili, marginalizați sau excluși.

Recomandările acestui studiu sunt de natură să orienteze și să susțină demersurile începute deja de autorități. În plus se dorește ca aceste demersuri să fie însoțite de sprijinul pe care organizațiile neguvernamentale îl pot aduce cu privire la unele aspecte – analiza cadrului legislativ și a practicilor din teren, dezvoltarea de servicii comunitare care se adresează și copiilor cu părinți migranți, cunoștințele dobândite în practica de teren. Reprezentanța UNICEF în România consideră că poate oferi atât asistența cât și expertiza necesare unei cât mai bune implementări, ținând cont de faptul că responsabilitatea implementării măsurilor legislative revine întru totul autorităților statului însă experiența de teren arată că efortul trebuie să fie comun.

Principalele recomandări asupra cărora s-a convenit orientarea efortului comun sunt:

- ⇒ **Revizuirea Ordinului Secretarului de Stat al Autorității Naționale pentru Protecția Drepturilor Copilului 219/2006 prin consultarea tuturor actorilor publici și privați cu expertiză relevantă în domeniu**
- ⇒ **Îmbunătățirea și consolidarea mecanismelor de monitorizare și de raportare la nivel local cu accent pe SPAS**
- ⇒ **Întărirea capacității serviciilor publice de asistență socială la nivel național**
- ⇒ **Creșterea gradului de informare și conștientizare a efectelor negative ale migrației asupra copiilor de către toți factorii implicați (părinți și populația în general)**

II. RAPORT DE CERCETARE

1. Scopul studiului și metodologie

Scopul acestui studiu este acela de a oferi o evaluare la nivel național a fenomenului copiilor cu părinți plecați la muncă în străinătate. Un prim obiectiv al acestei cercetări a constat în identificarea dimensiunii acestui fenomen și a distribuției lui teritoriale. Am încercat astfel să răspundem la două întrebări: câți copii sunt în situația de a fi rămas ”singuri acasă” din cauza plecării părinților la muncă în străinătate și care sunt zonele cele mai afectate de acest fenomen. În al doilea rând studiul și-a propus să analizeze cauzele și consecințele plecării părinților la muncă dincolo de granițele țării, din perspectiva impactului pe care acest fenomen îl are asupra drepturilor copiilor. În al treilea rând ne-am propus să analizăm cadrul legal și practicile concrete la nivelul instituțiilor direct implicate în gestionarea situației acestor copii. Nu în ultimul rând am fost interesați să vedem care este percepția publică asupra acestui fenomen și cum este reflectat el în mass-media.

Studiul prezentat în acest raport se bazează pe de o parte pe date de factură cantitativă, culese printr-o anchetă reprezentativă la nivel național, iar pe de altă parte pe informații obținute prin metode calitative. Intenția inițială a acestei cercetări a fost aceea de a combina datele culese de noi cu cele provenite din alte surse de informații, pentru a oferi o imagine cât mai cuprinzătoare și mai solid ancorată în date despre fenomenul migrației și modul în care acesta îi afectează pe copii. Din păcate, în ciuda faptului că mișcarea internațională a populației este probabil cel mai important fenomen demografic cu care se confruntă România în ultimii ani, sursele de date sunt foarte puține și adesea ieșite din actualitate sau pur și simplu incapabile să reflecte atât amploarea cât și structura fenomenului copiilor ai căror părinți sunt plecați la muncă în străinătate. În consecință, chiar dacă se va mai face referire pe parcursul raportului și la alte câteva surse de date, marea majoritate a rezultatelor și concluziilor prezentate se bazează pe cercetarea Gallup Romania realizată la cererea UNICEF în perioada aprilie-octombrie 2007. În mod inevitabil, fiind vorba de o măsurătoare unică la nivel național până în prezent în România, această cercetare are o serie de limite, iar validitatea acestor date nu poate fi testată decât în ceea ce privește coerența lor internă.

Chiar dacă această cercetare are o serie de limite, ea este în acest moment singura la nivel național care oferă informații valide pe baza cărora pot fi elaborate măsuri, politici sociale menite să reducă impactul negativ al migrației părinților asupra copiilor rămași acasă. Limitele cercetării derivă în principal din două aspecte. În primul rând natura fenomenului studiat: migrația este un fenomen complex, cu o multitudine de fațete, dimensiuni, un proces dinamic în spațiu și timp, iar o singură măsurătoare de tip transversal nu poate furniza mai mult decât o imagine statică, validă la un moment dat. Având în vedere caracterul puternic circulatoriu al migrației internaționale din România, măsurătoarea poate fi semnificativ afectată de erori ce le depășesc pe cele de eșantionare, și care țin în principal de subraportarea de către respondenți a absenței părinților de lângă copiii lor din cauze legate de munca în străinătate.

În al doilea rând, sunt constrângerile inerente unor astfel de cercetări transversale, selective și anume mărimea eșantionului, perioada de culegere, instrumentele de cercetare utilizate. Mărimea eșantionului permite estimări de volum la nivel național și analize valide de structură, însă analizele pe subeșantioane au o validitate mult mai scăzută și trebuie interpretate cu mare precauție. Este de asemenea posibil ca perioada în care a avut loc ancheta

- august 2007 – să aibă o influență asupra estimării amplitudinii fenomenului copiilor cu părinți plecați în străinătate din cel puțin două motive: pe de o parte, vara, în special în luna august, mulți dintre migranți se întorc în concedii la familiile rămase acasă, astfel încât se poate întâmpla ca părinții migranți, datorită presiunii sociale existente asupra lor, să raporteze informații dezirabile social; pe de altă parte vara este și perioada în care pleacă anumite categorii de migranți, în special cei care lucrează ca sezonieri pe perioade de 3-4 luni în domenii precum turismul. Având în vedere că e perioada vacanței pentru copii, este destul de probabil, ca aceștia să fie trimiși de exemplu la bunici, iar unul sau ambii părinți să plece la muncă în străinătate doar pentru câteva luni.

Cercetarea cantitativă s-a realizat pe bază de anchetă, pe un eșantion probabilist de 2000 de gospodării reprezentativ la nivel național. Pentru eșantionare s-a folosit o stratificare în funcție de cele 18 arii culturale² și 8 tipuri de localități clasificate după gradul de urbanizare. Schema de eșantionare a fost una cu alocare proporțională cu mărimea fiecărui strat, folosindu-se un număr fix de chestionare pe fiecare unitate primară de selecție. În total eșantionul a cuprins 200 de unități primare de selecție (sate în mediul rural, clustere de adrese în mediul urban), din 159 de localități. Selecția gospodăriilor a fost realizată prin metoda drumului aleator, iar a respondentului pe baza regulii "zilei de naștere". Suplimentar, din fiecare unitate primară de selecție au fost alese prin metoda bulgărelui de zăpadă câte 2 gospodării care să respecte criteriul de a avea în componența lor copii ai căror părinți au fost sau sunt în prezent plecați la muncă în străinătate. Eșantionul suplimentar de gospodării cu copii "singuri acasă" este unul neprobabilist. În fiecare gospodărie a fost realizat un singur chestionar cu o persoană adultă. În gospodăriile cu copii, dacă exista un copil cu vârsta peste 10 ani disponibil și se obținea acordul unei persoane adulte din respectiva gospodărie, se aplica un chestionar și copilului. Analizele statistice au fost realizate pe mai multe subeșantioane, cu volume diferite, informațiile despre acestea fiind prezentate în tabelul de mai jos.

Tabel 1 Volumele eșantioanelor utilizate în analiză

Eșantion reprezentativ național de gospodării	2020
Eșantion suplimentar gospodării cu părinți foști/actuali migranți	395
Subeșantion gospodării cu copii 0-18 ani	978
din care	
gospodării cu părinți non-migranți	491
gospodării cu ambii părinți actuali migranți	85
gospodării cu tatăl actual migrant	179
gospodării cu mama actuală migrant	116
gospodării cu părinți foști migranți	107
Subeșantion copii 0-18 ani	1562
din care	
copii cu ambii părinți migranți	138
copii doar cu tatăl migrant	291
copii doar cu mama migrant	186
copii cu părinți foști migranți	180
Subeșantion de copii chestionați	540
din care	
copii cu părinți migranți	233

² *Sociologia Tranziției. Valori și tipuri sociale în România*, Sandu D., Staff, 1996

Etapa calitativă a cercetării a urmărit să culegă informații detaliate despre problemele cu care se confruntă copiii ai căror părinți sunt plecați la muncă în străinătate, amploarea fenomenului și modalitățile de intervenție existente și necesare pentru a li se asigura acestor copii toate condițiile și serviciile la care au dreptul. În acest sens, s-au realizat interviuri cu actori responsabili de la nivel central, județean sau de localitate, și reprezentanți ai organizațiilor neguvernamentale din cele 8 regiuni și 5 studii de caz prezentate în anexă. Interviurile cu specialiști (29) au fost realizate telefonic, în perioada 20 septembrie – 5 octombrie, pe baza unui ghid de interviu semi-structurat. Județele selectate pentru această etapă au fost: Nord-Est: Botoșani și Neamț, Sud-Est: Galați, Sud: Prahova, Sud-Vest: Dolj, Vest: Timiș, Nord-Vest: Maramureș, Centru: Mureș și București.

Studiile de caz s-au desfășurat în perioada 10-25 august 2007 în județele Galați, Mureș, Maramureș, Prahova, Timișoara. Criteriile de selecționare a localităților pentru efectuarea studiilor calitative au fost: rata ridicată de prevalență a migrației, acoperirea zonală (localități din 5 regiuni diferite), mărimea localității, diversitate culturală. În fiecare comunitate au fost efectuate interviuri cu: primarul sau vice-primarul, asistentul social sau referentul social, profesori sau învățători, preoți, asistente medicale, polițiști. În fiecare comunitate au fost vizitate minim 5 familii cu copii ai căror părinți (unul dintre ei sau ambii) au fost plecați pentru o perioadă mai scurtă sau lungă pentru muncă în străinătate. În cadrul acestor familii au fost intervievați adulții și copiii implicați. Instrumentele utilizate au fost: interviul structurat și semi-structurat.

Monitorizarea presei a avut în vedere presa scrisă, mai precis articolele selectate pentru baza de date UNICEF, accesibilă on-line. Perioada monitorizată a fost 1 ianuarie 2007–15 octombrie 2007. În vederea analizării conținutului articolelor, au fost selectate doar articolele care făceau referire la copii cu unul sau ambii părinți plecați la muncă în străinătate. Analiza de conținut a urmărit temele abordate în articole, atitudinile manifestate în cadrul articolelor și modul de prezentare a informațiilor

În perioada analizată (1 ianuarie – 15 octombrie 2007) au fost identificate 102 articole ce aveau ca temă centrală sau menționau și problematica migrației în străinătate pentru muncă a părinților. Acest subiect a fost preluat de multe dintre ziarurile centrale, dar există 4 ziare ce au acordat o atenție mai mare acestui subiect (publicând peste 10 articole în perioada analizată): Gândul (17 articole), Adevărul (13 articole), Gardianul (11 articole) și Evenimentul Zilei (10 articole). De altfel, acestea sunt ziarurile ce au alocat suprafața cea mai mare articolelor pe tema analizată.

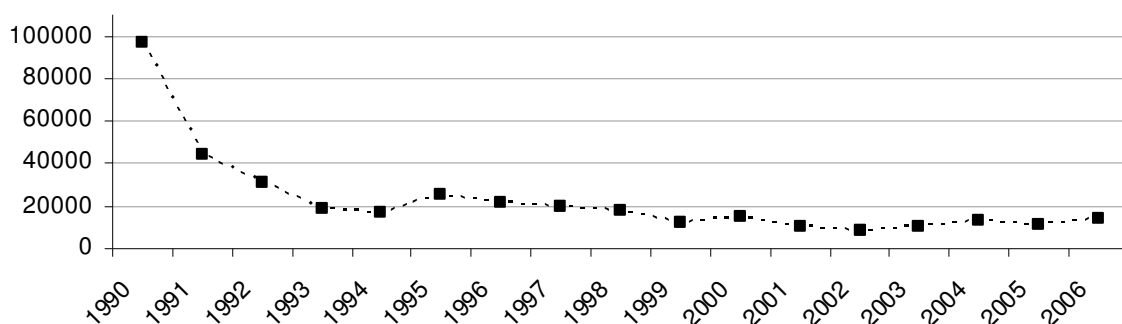
Cotidian	Suprafața medie - cm ² -	Numărul de articole	Total suprafață alocată - cm ² -	Suprafața minimă - cm ² -	Suprafața maximă - cm ² -
Adevărul	536	13	6967	28	1283
Gândul	246	17	4180	49	1241
Gardianul	246	11	2709	121	682
Click	480	4	1921	50	1428
România liberă	269	7	1880	41	1214
Evenimentul Zilei	161	10	1610	40	553
Atac	239	6	1433	68	515
Ziua	317	4	1268	95	741
Cotidianul	208	5	1039	41	479
Curentul	172	4	687	66	323
Azi	157	3	472	36	351
Jurnalul Național	118	3	355	34	170
Libertatea	46	4	185	21	115
Alte ziare	233	11	2565	21	1009
Total	267	102	27273	21	1428

Jumătate dintre articolele analizate erau succinte, în timp ce doar 13% erau ample și detaliate, iar 35% erau articole medii. Această clasificare a avut la bază nu numai suprafața articolului și numărul de cuvinte, ci și diversitatea informațiilor oferite de articole. Cele mai multe articole au avut o dimensiune de aproximativ 21 cm², iar jumătate au avut o dimensiune mai mică de 157cm². Cea mai mare suprafață a unui articol dedicat acestei teme a fost de 1428 cm², fiind un articol publicat în cotidianul Click.

2. Date și opinii despre migrație

Migrația este un fenomen care presupune deplasarea unor persoane dintr-o arie teritorială în alta. Aceasta poate fi însoțită de schimbarea domiciliului, de participarea la anumite activități în zona de destinație sau de reîntoarcerea în zona de proveniență. Cunoașterea fenomenului prin intermediul statisticilor oficiale este limitată de prevederile legale ce reglementează circulația cetățenilor pe teritoriul statului de origine sau a altor state. Astfel, în România, statisticile oficiale publicate de Institutul Național de Statistică cuprind schimbările de domiciliu raportate de poliție, acestea reprezentând doar o mică parte a fenomenului. Astfel, în 2006, 14217 cetățeni români și-au stabilit domiciliul în altă țară, acest fenomen având o variație foarte mică în ultimii 10 ani.

Evoluția migrației internaționale - plecări definitive

Sursa: Institutul Național de Statistică

Ministerul Muncii, Familiei și Egalității de Șanse, prin structurile sale descentralizate, oferă servicii de mediere a muncii în străinătate. Datele oficiale raportate de Ministerul Muncii se referă la o componentă importantă a migrației: migrația internațională pentru muncă. Aceasta, spre deosebire de cea surprinsă de Institutul Național de Statistică reprezintă o migrație temporară, iar în unele cazuri circulatorie (contractele de muncă obținute prin aceste instituții publice au o durată între 3 și 36 luni). În 2005, 42758 de persoane cu vârste peste 18 ani au beneficiat de contracte de muncă în străinătate, iar în 2006 numărul a crescut la 53029. În 2007, în primele 2 trimestre au obținut contracte 24063 persoane. Cea mai mare pondere a acestora (43%) sunt din intervalul de vârstă 36-45 ani și mai mult de jumătate (58%) sunt femei.

Medierea muncii în străinătate poate fi realizată și de agenți privați, datele privind activitatea anuală a acestora nefiind cuprinse în statisticile oficiale.

Forma cea mai frecventă de migrație temporară în străinătate pentru muncă este cea fără forme legale. Aceasta, deși recunoscută și la nivel oficial, nu poate fi surprinsă din punct de vedere statistic de niciuna din instituțiile statului, având în vedere că persoanele care pleacă fără contracte din România părăsesc țara ca turiști. Estimările acestui fenomen sunt greu de realizat, mai ales că este un fenomen cu o mare dinamică.

Un studiu realizat de Fundația pentru o Societate Deschisă în 2006, arată că o treime³ din gospodăriile au în componență cel puțin o persoană care a fost sau este plecată în străinătate după 1989. Extrapolând această pondere la datele culese în cadrul Recensământului Populației și Locuințelor din 2002, rezultă că aproximativ 2,5 milioane gospodării au cel puțin un membru plecat sau care a fost plecat în străinătate fie pentru muncă sau pentru turism. De asemenea, studiul relevă faptul că cel puțin 10% din populația adultă a avut experiența muncii în străinătate.

O evaluare realizată în Italia⁴ arată că la sfârșitul anului 2006 existau 556000 cetățeni români, rezidenți sau cu drept de ședere, aceștia reprezentând 15% din totalul imigranților.

Opinii ale specialiștilor

Majoritatea specialiștilor intervievați au menționat în primul rând consecințele pozitive pe care migrația le are asupra nivelului de trai al familiilor, dar și asupra comunităților în ansamblu: „*Pozitive! Nu avem efecte negative!*” (asistent social, primărie, Maramureș). Un alt aspect ce are efecte asupra comunității este faptul că adulții și-au mai ridicat nivelul de instrucție prin asumarea/promovarea unor comportamente civice, dar și faptul că au mai învățat o limbă străină și se pot adapta mai ușor la cerințele pieței muncii.

Din punctul de vedere al nevoii de intervenție socială, cazurile de familii cu migranți temporari nu constituie o prioritate: „*se pleacă în continuu de aici, dar aceștia nu creează probleme...dimpotrivă avem familii în care părinții sunt aici cu ei care sunt mai puturoși, nu vor să muncească.*” (primar, județul Timiș) Pentru cei mai mulți specialiști, situația acestor copii reprezintă una dintre diferitele situații de risc în care se pot afla copiii. Lipsa unor cazuri frecvente în care s-au dovedit consecințele negative asupra dezvoltării copiilor face ca această categorie să nu fie privită cu prioritate: „*Pentru noi problema nu sunt copiii care au rămas acasă în grija bunicilor și părinții sunt plecați în străinătate, sunt familiile care depind de venitul minim garantat, care sunt rămase la noi în țară și trăiesc la limita subsistenței.*”(asistent social, primărie, județul Neamț).

Opinii ale publicului larg

Percepțiile publicului larg asupra migrației externe pentru muncă sunt diverse. 38% dintre intervievați consideră că este bine că oamenii pleacă la lucru în străinătate, 29% cred că este rău, iar 27% cred că acest fenomen are părți bune și rele. Motivele pentru care caracterizează acest fenomen drept unul benefic sunt legate de aspectele financiare: câștigurile financiare sunt menționate de 60% dintre cei care cred că e bine sau că este și bine și rău, în timp ce 17% menționează aceste câștiguri în relație cu familiile migranților: „*trimit bani acasă*”, „*face un viitor familiei, „acolo câștigă un ban și îl trimit în țară*”. O mică parte consideră că este o oportunitate de a căpăta experiența profesională sau apreciază că este unica șansă pentru cei care nu-și găsesc de lucru în țară (4 respectiv 6%).

Experiența la nivel local în ceea ce privește migrația are rolul de a forma o opinie despre acest fenomen, aceasta nefiind automat una pozitivă sau negativă. După cum se poate observa în tabelul de mai jos, doar 37% dintre respondenții care afirmă că în localitate sunt foarte puțini plecați la muncă în străinătate își exprimă o opinie referitoare la consecințele migrației la

³ Locuirea temporară în străinătate, coord. Prof. Dumitru Sandu, Fundatia pentru o Societate Deschisa, Bucuresti, 2006

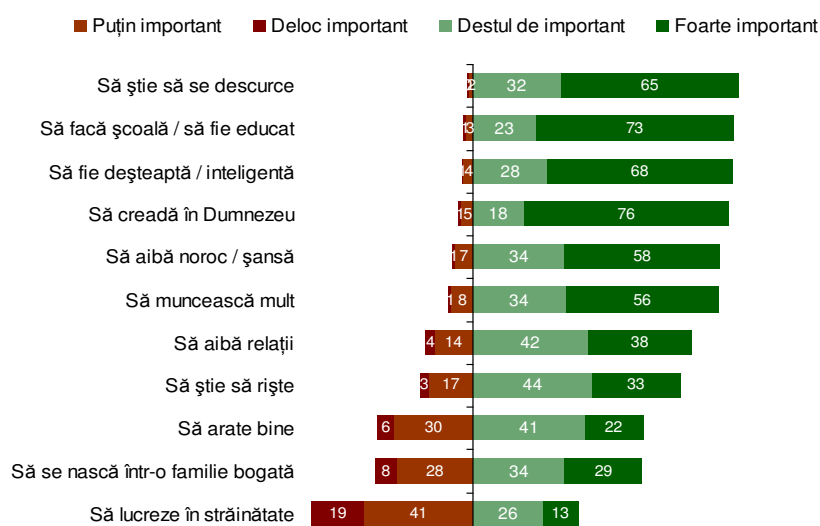
⁴ Dossier Statistico Immigrazione 2007 Caritas/Migrantes

nivel comunitar. De asemenea, în situațiile în care cazurile sunt puține, efectele pozitive sunt menționate mai frecvent decât cele negative. În general respondenții au tendința de a asocia mai degrabă efecte pozitive acestui fenomen, iar experiența directă a comunității constituie un factor foarte important pentru formarea unei opinii referitoare la fenomen.

% pe linie		Q10. Ce efecte are asupra localității dvs. faptul că „citește răspunsul de la Q9” sunt plecați la muncă în străinătate?			
		Mai degrabă pozitive	Mai degrabă negative	NȘ/NR	Total
Q9. Ați spune că în localitatea dvs. foarte mulți, destul de mulți, nu prea mulți sau foarte puțini sunt plecați la muncă în străinătate?	Foarte mulți	48,4	35,3	16,3	100
	Destul de mulți	42,2	30,0	27,8	100
	Nu prea mulți	41,7	20,2	38,0	100
	Foarte puțini	22,1	14,8	63,1	100
	NȘ/NR	9,3	6,5	84,1	100
	Total	35,9	23,6	40,4	100

Atitudinile față de migrație trebuie înțelese și din prisma valorilor ce formează criteriile de alegere a strategiilor de viață: familia, munca, banii, religia. Cele mai puțin valorizate sunt cele care țin de relația cu comunitatea și de participarea la viața civică. Deși religia este menționată printre lucrurile cele mai importante din viață, norocul și șansa sunt de asemenea apreciate ca fiind foarte importante pentru a reuși în viață. Deși 90% consideră că în România oamenii nu sunt răsplătiți pe măsura muncii depuse, doar 39% cred că este important să lucrezi în străinătate pentru a reuși.

Cât de importante sunt fiecare dintre următoarele aspecte pentru ca o persoană din România de azi să reușească în viață?

În ciuda faptului că anumite calități personale (nivelul de educație, inteligență, capacitatea de a se descurca în diverse situații) sunt apreciate a fi foarte importante pentru reușita în viață, totuși încrederea în societatea românească actuală ca mediu de promovare a competenței și performanței este foarte redusă: doar 8% cred că oamenii în România sunt răsplătiți pe măsura muncii depuse și doar 15% cred că sunt răsplătiți pe măsura inteligenței și pregătirii lor.

3. Profilul familiilor în care părinții sunt plecați în străinătate

În cele mai multe dintre cazuri, indiferent că este vorba de unul sau de ambii părinți plecați la muncă în străinătate, copiii rămași în țară provin și sunt în grija unei familii organizate. La nivelul întregii populații, aproximativ 83% dintre copii trăiesc în familii în care cuplul parental este legal constituit. Procente asemănătoare se întâlnesc atât în cazul copiilor cu părinți non-migranți, cât și al celor cu ambii părinți migranți. O situație deosebită se remarcă în cazul copiilor care au doar mama plecată în străinătate, în sensul că în rândul acestora găsim cei mai mulți copii trăind într-o familie dezorganizată. 18% dintre acești copii (aprox. 12000 de copii) au mame divorțate, în majoritatea cazurilor fiind vorba de un divorț care a fost ulterior actului de migrație.

Cu cine rămân copiii când unul sau ambii părinți pleacă la muncă în străinătate? Datele anchetei arată clar că în cele mai multe dintre cazuri copilul rămâne acasă fie cu unul dintre cei doi părinți, fie în cadrul familiei extinse. 78% dintre copiii care au doar tatăl plecat, au locuit cu mama cea mai mare parte a timpului în ultimele șase luni înainte de anchetă. De asemenea, 50% dintre copiii cu mama plecată au rămas să locuiască cu tații lor, iar circa un sfert rămân în grija bunicilor. În cazul în care ambii părinți sunt plecați în străinătate, 79% dintre acești copii au rămas în cadrul familiei extinse: 74% au rămas în grija bunicilor, iar 5% în grija unchilor și mătușilor. 3% dintre copiii cu ambii părinți plecați (~ 3500 de copii) au rămas în grija unui frate sau soră mai mare.

Ce caracteristici socio-demografice au părinții migranți?

Atât în cazul mamelor, cât și al taților, migrația pentru muncă este mai frecventă în rândul părinților cu vârste între 30 și 39 de ani. Mai bine de jumătate dintre tații migranți și mamele migrante provin din această categorie de vârstă. În rândul taților migranți ponderea celor cu vârste peste 40 de ani este semnificativ mai mare față de cea din rândul mamelor (35% față de 16%). În ce privește nivelul de educație, aproximativ 64% dintre tații migranți au studii medii (liceu, școală profesională), în timp ce în rândul mamelor migrante ponderea este de 58%. Ponderea celor cu un nivel inferior de educație este mai mare în cazul mamelor migrante comparativ cu cel al taților migranți. Legat de statusul marital al migranților se observă ponderea semnificativ mai mare de femei divorțate (13%) decât în cazul bărbaților.

De cât timp trăiesc în absența unuia sau ambilor părinți?

Ancheta sugerează în mod clar două caracteristici importante ale migrației internaționale pentru muncă din România: faptul că este circulatorie și faptul că este temporară. Părinții migranți, similar migranților pentru muncă în general, sunt prinși într-o mișcare continuă între țară și străinătate, locuind perioade de timp variabile în interiorul și în afara granițelor țării de origine. Ponderile copiilor în funcție de perioadele pe care le petrec în țară în absența unuia dintre părinți nu variază semnificativ indiferent dacă e vorba de tată migrant sau mamă migrantă. 46% dintre copiii cu mame plecate (aprox. 30000 de copii) au trăit cel puțin un an în lipsa acestora. Relevante din perspectiva fluidității mișcării internaționale pentru muncă este și perioada care a trecut de la ultima plecare. Astfel, 55% dintre copiii cu tați migranți trăiesc în prezent în absența acestora de mai puțin de 6 luni, iar în cazul copiilor cu mame migrante ponderea este de 48%. În ceea ce îi privește pe copiii cu ambii părinți plecați, 16% dintre aceștia (aprox. 20000 de copii) au trăit cel puțin un an în absența ambilor părinți. Din totalul copiilor cu ambii părinți plecați, 12% sunt copii sub 6 ani care trăiesc în absența

părinților de mai bine de 6 luni. Ponderea cea mai mare este reprezentată de copiii cu vârste cuprinse între 7 și 14 ani aflați în țară în absența părinților de mai mult de 6 luni, respectiv aproape 30% din totalul celor cu ambii părinți plecați.

În ce privește migrația părinților în funcție de vârsta copilului, datele indică faptul că mamele migrează în special în cazul în care copiii au vârste mai mari de 11 ani, și mai puțin atunci când au copii mici sub 6 ani. Totuși, este îngrijorător faptul că există aproximativ 5000 de copii cu vârsta sub un an care au mama plecată.

Experiența de migrație a părinților

Cei mai mulți dintre părinții migranți au plecat în străinătate fără a avea un contract stabilit din țară. Doar circa 21% dintre mamele migrante au avut la plecarea din țară un contract de muncă în străinătate, în cazul taților procentul fiind de 30%. 56% dintre mamele migrante, respectiv 41% dintre tați au lucrat fără forme legale în țara de destinație. Rezultatele sugerează o mai bună integrare a bărbaților pe piețele forței de muncă din străinătate, fapt ce justifică în parte faptul că bărbații pleacă într-un număr mai mare să muncească în străinătate. Pe de altă parte, faptul mulți dintre acești părinți muncesc la negru în străinătate constituie o situație de risc pentru familiile acestora, întrucât nu pot avea acces la o serie de prestații sociale.

În cazul părinților foști migranți (care au lucrat în străinătate și care s-au întors în țară) 44% intenționează să plece din nou la muncă în străinătate, iar dintre aceștia 65% intenționează să lase copilul în grija celuilalt părinte, 16% îl vor lăsa în grija bunicilor, iar 10% intenționează să îl ia cu ei.

Păstrarea legăturii dintre părinți și copii

Cât de des vin părinții în vizită în țară? Raportându-ne strict la părinții plecați de mai bine de șase luni în străinătate, se constată că cei mai mulți dintre părinți au venit cel mult o singură dată în vizită acasă în ultimul an. În 32% din cazurile cu ambii părinți plecați, aceștia nu au făcut nicio vizită în ultimul an, în timp ce 34% au făcut o singură vizită.

În lipsa unor vizite mai frecvente, păstrarea legăturii dintre părinții plecați și copiii rămași acasă se face în cele mai multe cazuri prin două modalități: prin intermediul telefonului și prin trimiterea de bani sau bunuri acasă. Aproape 80% dintre părinți vorbesc la telefon cel puțin o dată pe săptămână cu copiii rămași acasă și le trimit lunar acestora bani sau diverse bunuri.

4. Amploarea fenomenului copiilor rămași singuri acasă

4.1. SURSE EXISTENTE DE INFORMAȚII

Prezentul studiu are ca subiect de analiză copiii care au părinții plecați la muncă în străinătate, indiferent dacă aceștia au plecat cu forme legale sau nu. Dificultățile în estimarea numărului de migranți temporari în străinătate se răsfrâng și asupra estimării numărului de copii care au unul sau ambii părinți plecați.

În ultimii ani au existat câteva inițiative de a estima amploarea fenomenului și de a analiza consecințele acestuia asupra copiilor. Fiecare astfel de studiu are limite ce țin de metodologia utilizată și de barierele în identificarea gospodăriilor cu migranți.

Studiul realizat de Asociația Alternative Sociale, în 2006, la nivelul municipiului Iași și comunei Răducăneni, identifica 4156 elevi cu vârste între 10-19 ani cu cel puțin un membru al familiei plecat în străinătate. În Iași, 20% dintre acești copii au ambii părinți plecați la muncă în străinătate, în timp ce în Răducăneni numai 7% dintre copii raportează astfel de situații. În Iași, în 47% dintre cazuri mama este cea care este plecată, în timp ce pentru Răducăneni această situație se întâlnește la 70% dintre elevi.

În 2007, studiul „Efectele migrației: copiii rămași acasă” realizat de Fundația pentru o Societate Deschisă în rândul populației școlare arată că 170.000 de elevi din clasele V-VIII au cel puțin un părinte plecat la muncă în străinătate. Dintre aceștia 55.000 au mama plecată, 80.000 au tatăl plecat, iar 35.000 au ambii părinți plecați.

Singura sursă guvernamentală de date o constituie Autoritatea Națională pentru Protecția Drepturilor Copilului (ANPDC), care colectează aceste date începând din 2006. ANPDC, ca urmare a semnalelor venite din partea organizațiilor neguvernamentale, mass-media și autorităților locale, a demarat în 2006 un proces de identificare și permanentă monitorizare a copiilor care au părinții plecați la muncă în străinătate. Astfel, prin Ordinul 219 din 2006, autoritățile locale (Serviciile Publice de Asistență Socială – SPAS- din cadrul primăriilor sau persoanele cu atribuții de asistență socială și Direcțiile Generale de Asistență Socială și Protecția Copilului – DGASPC - de la nivel județean) au devenit responsabile pentru identificarea cazurilor. De asemenea, părinții care pleacă în străinătate cu contracte de muncă au obligația de a notifica autoritățile locale cu privire la intenția de a pleca și persoana care va fi responsabilă cu întreținerea copiilor. Datele culese de ANPDC fac referire și la situațiile în care doar unul dintre părinți este plecat la muncă în străinătate.

Cea mai recentă monitorizare (30 iunie 2007) arată că există 82.464 copii ce au cel puțin un părinte plecat la muncă în străinătate. Dintre aceștia, 26.406 au ambii părinți plecați la muncă în străinătate, iar 8.904 au părintele unic susținător plecat la muncă în străinătate. Peste 1.500 dintre copiii cu ambii părinți și cei cu părintele unic susținător plecat se află în sistemul de protecție specială. 873 copii au ambii părinți sau părintele unic plecat la muncă în străinătate, aceștia aflându-se în grija vecinilor sau a altor familii care nu sunt rude și care nu au nicio măsură de protecție.

Situația generală a copiilor din România indică probleme cronice ce încă afectează dezvoltarea acestora și necesită eforturi susținute din partea statului: sărăcia, incapacitatea

sistemului educațional de a școlariza toți copiii cel puțin la nivelul școlii obligatorii, incapacitatea sistemului de a preveni apariția unor situații de risc sau încălcări ale drepturilor copiilor.

Un indicator al stării de sănătate, dar și al gradului în care copiii sunt afectați de sărăcie îl constituie mortalitatea infantilă. Aceasta, a înregistrat o scădere constantă în ultimii 10 ani, de la 22,3‰ în 1996, la 13,9‰ în 2006. Chiar dacă rata mortalității infantile aproape s-a înjumătățit, comparativ cu celelalte țări europene⁵, România ocupă în 2006 un trist prim loc, înregistrând cea mai mare rată din Europa. Deși nu a fost calculată o medie la nivel european, cele mai multe țări au o mortalitate infantilă de cel mult jumătate din rata înregistrată în România.

În 2006, aproximativ 10% din totalul copiilor locuiau în gospodării în care nici un adult nu avea o slujbă⁶. Această valoare este destul de aproape de media europeană, dar în cifre absolute înseamnă aproximativ 420,000 de copii.

Deși rata de cuprindere școlară este într-o permanentă creștere începând cu 64% în 1996, la 77% în 2006, rata abandonului se află într-o continuă creștere, de la 0.6% în anul școlar 2000-2001 la 1.7% în anul școlar 2004-2005.

Sistemul de protecție specială a urmărit cu constanță în ultimii 15 ani o reducere a ponderii copiilor asistați în cadrul sistemului de protecție specială de tip rezidențial și punerea unui accent mult mai mare pe prevenire și oferirea de servicii complementare familiei. Astfel, în România, la 30 iunie 2007, 25,802 copii beneficiau de protecție specială în servicii de tip rezidențial (publice sau private). Alți 46,604 beneficiau de protecție socială în servicii de tip familial. În același timp, 30,757 copii beneficiau de servicii de prevenire a separării copilului de părinți, acestea constând în principal în centre de zi, centre de consiliere, etc..

4.2. MECANISME DE IDENTIFICARE ȘI LIMITELE DATELOR OFICIALE

Cadrul legal și responsabilitățile instituțiilor publice

Principalele acte normative ce ghidează activitatea și intervenția în cazul copiilor cu părinții plecați la muncă în străinătate sunt Legea 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului și Ordinul 219/2006. Legea 272 oferă cadrul de intervenție pentru orice situație de risc în care copiii s-ar afla, chiar dacă nu menționează specific această categorie de copii.

Cele două acte normative prevăd:

- Serviciile publice de asistență socială vor lua toate măsurile pentru depistarea precoce a situațiilor de risc.
- Angajații instituțiilor publice sau private care, prin natura profesiei, intră în contact cu copilul și au suspiciuni asupra unui posibil caz de abuz, neglijare sau rele tratamente au obligația de a sesiza de urgență direcția generală de asistență socială și protecția copilului.

⁵ Sursa datelor: EUROSTAT

⁶ Sursa datelor: EUROSTAT, conform anchetei AMIGO realizată de INS

- Pentru verificarea sesizărilor privind cazurile de abuz și neglijare a copilului, reprezentanții direcției generale de asistență socială și protecția copilului au drept de acces în sediile persoanelor juridice, precum și la domiciliul persoanelor fizice

Sintetizând, sistemul actual de protecție a copilului include instituții centrale și locale ce au responsabilități în domeniul identificării copiilor ce au părinții plecați în străinătate:

Autoritatea Națională pentru protecția Drepturilor Copilului are rol de monitorizare a respectării drepturilor copilului și de coordonare și control a activității de protecție și promovare a drepturilor copilului.

Direcțiile Generale de Asistență Socială și Protecția Copilului colectează datele de la nivelul primăriilor și le transmit ANPDC.

Serviciile Publice de Asistență Socială din cadrul **primăriilor** sunt instituțiile ce ar trebui să joace rolul cel mai activ în identificarea și sprijinirea acestor cazuri. Din păcate, în cele mai multe cazuri, resursele umane de care dispun acestea sunt total insuficiente.

„Realitatea ne arată că asistenții sociali sunt într-un număr insuficient. De exemplu, la primărie sunt 8 asistenți sociali, iar studiul nostru din 2005 arăta că în orașul Iași sunt aproximativ 4300 - 4400 de copii singuri acasă, vă dați seama care este numărul de copii singuri acasă care ar trebui să intre în sarcina unui singur asistent social pe orașul Iași! Dacă mai luăm în considerare și standardele de lucru în acest domeniu și vedem că un asistent social ar trebui să aibă maxim 35 de cazuri active, ne dăm seama că asistenții sociali sunt adesea în imposibilitatea de a-și face munca într-un mod profesionist și conform standardelor de calitate.” (coordonator proiect, organizația Alternative Sociale)

„Prin apariția legii asistentului social, obligatoriu asistentul social este numai cel care a terminat o facultate de asistență socială și vreau să vă spun că nu vin în cadrul autorității locale pentru că salarizarea este foarte mică, motiv pentru care scoatem posturi la concurs, nu vin să le ocupe ... la o populație de 300,000 de locuitori, fiecare cu problemele lui, consider că 7 asistenți sociali sunt insuficienți.” (asistent social, primărie, județul Dolj)

„din păcate de multe ori munca asistenților sociali din mediul rural se rezumă la completarea actelor pentru venitul minim garantat și cam atât. ... Pentru aceste familii, pentru acești copii ar fi important să fie monitorizată situația copiilor de către cineva, de o autoritate competentă, mai ales acolo unde sunt numai copii acasă să meargă cineva la ei periodic și să vadă cum se descurcă, dacă au nevoie de ceva; să facă munca asta de teren și de monitorizare.” (coordonator proiect, Fundația Română pentru Copil Comunitate și Familie - FRCCF).

Colaborarea între serviciile de asistență socială din cadrul primăriei și comunitate este încă deficitară, rolul acesteia fiind deocamdată perceput de comunitate ca fiind unul pasiv, un loc unde se depun cereri pentru acordarea anumitor beneficii.

„Deocamdată primăria se percepe numai ca o sursă de finanțare. ... De acolo le revin ajutoarele, dar cu probleme speciale nu vin la noi. Numai în situații cum să spun, atunci când o bunică vine că părinții au plecat și au lăsat copilul și pentru obținerea altor facilități se prezintă. Deci, încă ideea de asistență socială și ceea ce înseamnă munca de asistență socială nu este formată” (asistent social, primărie, județul Mureș).

Școala este instituția care ar putea sprijini cel mai mult procesul de identificare a copiilor care se află în situații vulnerabile. Deși Legea 272/2004 prevede obligații ale tuturor specialiștilor care lucrează direct cu copiii și au existat și campanii de informare, acestea nu sunt cunoscute la nivelul cadrelor didactice. Există o ezitare în a apela la asistenții sociali. Inspectoratele Școlare ar trebui să schimbe atitudinea cadrelor didactice față de asistenții sociali și să-i determine să colaboreze cu aceștia. *„Ar trebui să fie un gest reflex al unui profesor de a anunța serviciile sociale în momentul în care are un copil în dificultate. Profesorii sunt obișnuiți să rezolve problemele cu copiii în propria instituție, în propriul sistem ierarhic.”* (coordonator proiect, organizația Alternative Sociale)

„La astfel de cazuri [școala] fie este insensibilă, fie nu vrea să cunoască. Categoriec că un factor care ar putea să depisteze astfel de cazuri este școala. Nu s-a întâmplat. ... Sunt anumite drepturi financiare precum acordarea de alocații complementare care sunt condiționate de niște adeverințe școlare. Vreau să spun că nici semestrial școala nu-și face datoria să le elibereze la cerere aceste acte pentru o continuitate a drepturilor bănești.” (asistent social, primărie, județul Dolj)

În mediul rural, școlile reprezintă partenerul cel mai important de identificare a cazurilor, mai ales după adoptarea Ordinului 219/2006 și tratarea acestui subiect cu prioritate. Totuși, unele școli manifestă reticențe în semnalarea unor cazuri cu efecte negative: *“Sunt și directori [de școală] care caută să acopere într-un fel anumite aspecte din școală ca să fie școala văzută foarte bine”* (coordonator proiect, Crucea Roșie Vrancea).

În multe situații, profesorii nu sunt conștienți de obligațiile ce le revin, conform Legii 272/2004, în raportarea situațiilor în care constată neglijarea copiilor (mai ales în situațiile în care copilul rămâne singur în gospodărie), către autoritatea locală. Responsabilitățile profesorului, conform percepției acestora sunt cele care derivă din Legea Învățământului, statutul cadrului didactic, fișa postului și regulamentele interne.

„Profesorii ar fi trebuit să aibă abilitatea sau chiar obișnuința de a anunța serviciile sociale de la primărie sau în cazurile mai grave să meargă la direcția pentru protecția copilului și să ceară sprijin pentru că, am aflat noi mai târziu, respectivele probleme se datorau și faptului că acești copii nu mai aveau un control, și în unele situații și faptului respectivii copii erau lăsați fără resurse acasă, părinții plecau dar nu reușeau să-și găsească un loc de muncă și să trimită bani acasă. Aceste probleme economice se adăugau celor emoționale”. (Alternative Sociale)

Mecanismele cele mai frecvente de rezolvare a cazurilor în care un profesor observă o situație în care un copil se confruntă cu anumite probleme, sunt cele proprii sistemului școlar, respectiv discuțiile cu aparținătorii sau referirea copilului consilierului școlar.

„Normal, responsabilități îi revin dirigintelui de clasă pentru că ar trebui să-i urmărească comportamentul, pentru că în lipsa unui părinte ... trebuie să mențină legătura cu familia rămasă în țară pentru o supraveghere mai atentă” (Inspectoratul Școlar Județean - ISJ Dolj)

„- Ce ar trebui să facă profesorul diriginte atunci când constată scăderea performanțelor școlare și află că părinții elevului sunt plecați din țară?

- În primul rând, atunci ar intra în activitatea de consiliere de la nivelul școlii, efectuată de consilierul profesor, din cabinet, pentru a remedia să zic eventualele abateri ale elevului.” (ISJ Dolj)

Comunitatea este percepută a fi un actor social important în identificarea cazurilor, dar și în intervenție. Totuși, în cele mai multe cazuri există rezerve în colaborarea cu instituțiile, mai ales atunci când este vorba de familie.

„Comunitatea încă mai are o ezitare în a merge să anunțe o problemă legată de situația unui vecin... Încă se atașează o conotație negativă raportării unei situații de exemplu a unui copil aflat în dificultate. Există cred o reticență în a raporta cu privire la situația unui copil, altuia decât propriul copil, aflat în dificultate.” (coordonator proiect, organizația Alternative Sociale)

Uneori, vecinii sau rudele apelează telefonic sau în scris DGASPC și sesizează situațiile neobișnuite în care se află unii copii.

„Nu putem comunica cifrele exacte. Ar însemna să mergem din poartă în poartă ... să-i căutăm noi, să-i identificăm noi. E foarte greu să faci atâta muncă de teren zi de zi. Ar fi necesar și timp și personal să identificăm și să discutăm cu copiii. Noi le mai descoperim când mai vin și mai fac reclamații: „Știți, vecina e plecată din țară și mai primesc alocația complementară” Și atunci trebuie să verificăm. Adică se mai părăsc între ei și în felul ăsta mai aflăm care pleacă.” (referent, primărie, județul Galați)

În general au fost menționate colaborări între primărie – poliție – școală – direcție județeană de protecție a copilului Referenții primăriei au menționat faptul că poliția oferă sprijin mai degrabă în cazurile în care întâmpină probleme în realizarea anchetelor sociale. De asemenea, poliția ar trebui să sesizeze primăria sau DGASPC în cazul în care un copil ajunge în atenția poliției și nu are un reprezentant legal, însă în cadrul interviurilor nu au fost identificate astfel de situații.

Cooperarea între instituții nu are loc pe baza unor parteneriate formale. În cele mai multe cazuri depinde de modul în care au cooperat și în trecut, pe alte teme importante. Parteneriatul școală – primărie funcționează mai greu, după cum a fost menționat mai sus. Totuși, formalizarea acestuia nu este percepută a fi necesară, mai ales că între cele două instituții există relații de subordonare.

„Consider că nici nu trebuie să existe parteneriate atâta vreme cât noi suntem o instituție care avem în competență inclusiv activitatea copiilor, atâta timp cât școlile, din punct de vedere financiar sunt subordonate autorității locale, este normal să ne sesizeze” (asistent social, primărie, județul Dolj)

Obstacole în identificarea și monitorizarea cazurilor

Cercetarea calitativă în rândul specialiștilor din domeniul protecției copilului a relevat o serie de limite ale sistemului de colectare a datelor și o serie de bariere care nu permit pentru moment crearea unui sistem de monitorizare comprehensiv.

Chiar dacă există lacune sau neconcordanțe cu alte acte normative, principalele observații ale tuturor specialiștilor intervievați fac referire la lipsa de implementare a acestor acte normative, fapt cauzat și de lipsa sancțiunilor pentru nerespectarea prevederilor.

„Atâta timp cât nu reglementează un caracter sancționator dacă nu se întâmplă o activitate pe care noi vrem s-o facem din proprie inițiativă, consider că nu este eficientă. Deci, legislația este bună, dar la capitolul sancțiuni este lacunară.” (asistent social, primărie, județul Dolj)

Ordinul 219/2006, cel care a adus subiectul copiilor cu părinții plecați la muncă în străinătate, pe lista de priorități a direcțiilor / departamentelor de asistență socială, este apreciat de o parte

din specialiști ca o schimbare pozitivă, pentru că arăta că există un fenomen național și că există dorința de a se schimba ceva în acest sens.

„Este un pas înainte pentru că putem fi sesizați!” (asistent social, DGASPC, județul Botoșani)

„Ne determină să credem că aceste cazuri sunt prioritare față de alte cazuri pentru care se solicită anchete sociale. De exemplu, cum ar fi acele anchete sociale la 6 luni sau trimestrial pe care ni le solicită legea pentru acordarea unor servicii sociale. ... Efectiv, noi am acordat prioritate acestei categorii. Atunci când a venit părintele și a solicitat o dovadă, noi niciodată nu am dat-o a doua zi, ca o formalitate.” (asistent social, primărie, județul Dolj).

În plus, chiar dacă ordinul impune anumite obligații numai părinților care pleacă cu contracte de muncă din țară, se estimează că a contribuit la o mai bună responsabilizare și a celor care pleacă fără forme legale: *„Este un lucru bun pentru că implică și o responsabilitate din partea autorităților locale dar și din partea familiei în general”* (asistent social, primărie, județul Galați)

Pentru toate departamentele de asistență socială din cadrul primăriilor, acest ordin a adus și o încărcare suplimentară a muncii, fapt ce este considerat în anumite zone ca fiind justificat, iar în altele, inutil. *„O activitate în plus și un semnal de alarmă ...Mi-a îngreunat munca pentru că sunt destul de greu de găsit.”* (asistent social, primărie, județul Mureș)

„Toată ziua facem situații, dar nu se face nimic concret” (referent social, primărie, județul Timiș)

Faptul că acest ordin face referire numai la părinții care pleacă cu contracte de muncă este apreciat a fi o scăpare a acestui act normativ, deși interviuații nu au găsit o soluție fezabilă de a propune o schimbare în acest sens fără a leza drepturile părinților.

„Ordinul este incomplet. Se referă doar la o mică parte a fenomenului. În plus, este insuficient corelat cu legislația existentă în domeniul protecției copilului” (coordonator proiect, organizația Alternative Sociale).

„Dacă o persoană își propune să ascundă faptul că e plecată din țară pentru o perioadă de timp, nu putem demonstra. În acest moment, nu se mai fac înregistrări la graniță și vecinii, rudele sau chiar copilul pot ști că e plecat în alt oraș din România pe o perioadă scurtă. Numai o monitorizare pe perioadă lungă poate dovedi acest lucru ...” (asistent social, DGASPC, județul Dolj).

Sursele de identificare și referire a cazurilor diferă de la localitate la localitate în funcție de mărimea acesteia, de resursele umane alocate departamentului de asistență socială, și de parteneriatele existente între instituții. Deși Legea 272/2004 prevedea crearea unor Consilii Comunitare Consultative (CCC), la nivelul fiecărei comunități, prin care comunitatea se implică în identificarea și intervenția în cazurile de copii aflați în situație de risc, funcționarea acestora este deocamdată o situație rară. Acestea presupun reunirea reprezentanților instituțiilor importante, respectiv primărie, biserică, școală, cabinet medical, mediul de afaceri. CCC este foarte important pentru că este format din oameni din diverse domenii care prin natura profesiilor lor vin în contact cu familii cu situații deosebite și se pot implica. Dar la nivel practic, asistentul social are prea multe atribuții iar uneori interesul pentru acest consiliu este scăzut *„uneori zona privind copiii li se pare prea puțin importantă sau dacă membrii CCC deși au fost aleși nu își fac munca”* (asistent social, DGASPC, județul Maramureș). În plus, consiliile comunitare consultative existente funcționează în foarte rare cazuri așa cum ar

trebui: o estimare în județul Neamț este că în aproximativ 10% din totalul localităților, acestea se apropie de atribuțiile prevăzute prin lege. În unele cazuri comunitatea locală preferă să identifice fonduri astfel încât DGASPC să intervină cu servicii rezidențiale, decât să încerce să ia măsuri la nivel local.

Deși autoritățile locale (primăriile) au obligația de a furniza aceste date, nu puține sunt cazurile în care acestea nu au participat la acest demers, având în vedere că nu există nicio modalitate de constrângere a autorităților de a respecta prevederile ordinului. ANPDC a încercat să compenseze această scăpare a ordinului (de a prevedea sancțiuni pentru autoritățile care nu oferă date statistice despre fenomen) printr-un parteneriat cu Ministerul Internelor și al Reformei Administrative, dar acest parteneriat nu s-a finalizat.

Un exemplu, este județul Neamț: “La nivelul județului Neamț, noi am primit datele de la aproximativ 60% din primării. Pentru că există legea administrației și primarul decide dacă va participa. Deci noi nu-i putem obliga.” (asistent social, DGASPC, județul Neamț). Un alt exemplu îl reprezintă municipiul Botoșani unde nu se monitorizează această situație, primăria îndrumând DGASPC către Inspectoratul Școlar pentru obținerea unor astfel de statistici.

O ambiguitate a ordinului ce creează dificultăți o reprezintă chiar subiectul monitorizării: cazurile de copii ai căror părinți se află la muncă în străinătate, ordinul nefăcând referiri speciale la părinții plecați fără forme legale. Având în vedere că art. 10 al Ordinului 219 prevede „Cetățenii români care au copii minori în îngrijire și doresc obținerea unui contract de muncă în străinătate au obligația de a notifica SPAS/primăriei de domiciliu intenția de a pleca la muncă în străinătate, precum și nominalizarea persoanei în întreținerea și îngrijirea căreia vor rămâne copiii”, o parte dintre autorități interpretează solicitarea de a colecta aceste date strict despre cazurile în care legea prevede obligația părinților de a notifica. În practică, metodologia de culegere a datelor este adaptată local în funcție de resursele disponibile și modul propriu de interpretare a legii. Astfel există situații foarte diferite:

- primăria colectează date despre cei care pleacă cu contracte, semnate din România. Acest lucru se întâmplă mai ales în mediul urban, deși acest lucru nu înseamnă că fenomenul este mai puțin extins.

“Dimpotrivă. S-ar putea să fie chiar mai puternic [fenomenul migrației pentru muncă a părinților] în urban atâta doar că este mai puternic pe latura aceasta a celor care pleacă fără contract de muncă.” (asistent social, DGASPC, județul Dolj)

În momentul acesta avem 22 de copii ... Cu contracte legale pentru că în general aceia sunt obligați să ne facă notificarea, ceilalți nu știu exact, numai dacă suntem noi, cumva sesizați. Ploieștiul are 234 de mii de locuitori.”(asistent social, primărie, județul Prahova)

În unele cazuri, datele statistice includ și cazuri despre care primăria sau DGASPC află prin alte mijloace, de exemplu atunci când solicită anumite beneficii sociale, iar acordarea acestora presupune o anchetă socială, dar acestea reprezintă o mică pondere din totalul raportat.

“Am pornit de la cererile pe care le-au făcut părinții prin care ne-au solicitat o dovadă potrivit legislației în vigoare că pot să lucreze în străinătate având un minor, doi sau mai mulți și că rămân în întreținerea celuilalt părinte sau a bunicilor materni respectiv paterni. Numai cu contracte legale. Au fost și situații, mai puține, aș putea spune că o excepție de la regulă, în care au plecat părinții și i-am depistat ca fiind beneficiari de ajutor social. Adică,

în momentul în care am făcut ancheta am văzut că ambii sau unul dintre părinți este plecat, nu au putut să justifice unde, și copiii erau în grija bunicilor, a rudelor ș.a.m.d. Și atunci am sesizat direcția pentru protecția copilului.” (asistent social, primărie, județul Dolj).

“În condițiile în care nu sunt beneficiari de ajutor social, nu sunt în evidențele noastre părinții, nu solicită această dovadă, noi nu putem afla decât atunci când copiii sunt abandonati” (asistent social, primărie, județul Dolj)

- primăria colectează date despre cei care pleacă fără forme legale sau cu contracte despre care asistenții sociali află prin intermediul diverselor rețele sociale: școală, rude, vecini sau în cazul în care fac anchete sociale

“Vin de obicei bunicii: mi-or lăsat copilul la mine și dacă pot să obțin alocația de plasament sau ... deci încearcă să obțină beneficii în urma lor. Îi găsim așa.” (referent social, primărie, județul Neamț).

“Copiii rămași acasă ajung în atenția noastră fie prin înștiințarea de către părinți că urmează să plece în străinătate, sau a bunicilor, a altor prieteni în grija cărora sunt lăsați de către părinți. ... Noi numim un curator care să-i susțină interesele și care să-l reprezinte acolo unde are nevoie: deci la școală, la medic și în fața organelor abilitate de stat, deci oriunde este nevoie. Practic nu numai de când este ordinul apărut. Și înainte veneau și spuneau “Noi vrem să ducem copilul în Italia sau dacă-l las acasă ce poate să facă.”” (referent social, primărie, județul Neamț)

„Noi efectuăm anchete periodice. De câte ori apar modificări la legea 416 suntem obligați să facem anchete sociale și periodic, din 6 în 6 luni. La fel și pentru ordonanța 205/2003 referitoare la alocațiile suplimentare de susținere și complementare. De câte ori mergem pe teren luăm în calcul și acest aspect. Întotdeauna întrebăm ce persoane lipsesc de acasă, ce copii, cum au rămas copiii. ...” (referent social, primărie, județul Dolj)

- o altă modalitate de culegere a datelor este strict după litera legii, incluzând numai copiii care au ambii părinți plecați la muncă în străinătate, chiar dacă ulterior recomandările ANPDC au fost de a identifica și cazurile în care numai unul dintre părinți este plecat.

*“Legal, noi îi monitorizăm pe copiii care au ambii părinți în străinătate și îi monitorizăm și dăm și o situație. Nu avem situația despre copiii care au un părinte plecat, pentru că legal, nu-i putem aborda pe ei.” Identificarea s-a făcut pe teren: “din poartă-n poartă, întrebând: “Cunoașteți, ați auzit de oameni plecați...?”” (referent social, primărie, județul Prahova)
“Nu am temei legal să intru în curtea omului, acolo unde e un singur părinte plecat.” (referent social, primărie, județul Prahova)*

- în unele localități, sunt monitorizați cei care vin la primărie și informează despre intenția de a pleca la muncă în străinătate, chiar dacă pleacă fără forme legale

„- Noi știm că sunt mai mulți, dar nu-i putem monitoriza pe toți. Așa care vin și anunță, foarte puțini. Luna asta, de exemplu, o persoană a anunțat că vrea să plece în străinătate și lasă copilul în grija unei rude.

- Este vorba despre persoane care pleacă cu forme legale?

Deci persoana care ne-a anunțat nu avea forme legale, deci fără contract; pleca din propria inițiativă, pe propria răspundere. Cu forme legale, nu. Nu a anunțat nimeni că ar pleca, deci

să vină să completeze formularul acela, să vină să le dăm o adeverință că au anunțat plecarea ...” (referent social, primărie, județul Galați)

O situație excepțională de interpretare a ordinului a fost identificată în Maramureș, unde, într-o comună se raportează numai copiii care au plecat împreună cu părinții: Datele au fost culese prin intermediul școlilor: *“Deci, copii care sunt în comună ? ... Asta nu am scos-o. Deci numai ăștia care-s plecați.”* (referent social, primărie, județul Maramureș)

ANPDC culege aceste date trimestrial și cunoaște faptul că modalitatea de culegere a datelor este diferită la nivelul primăriilor. Chiar dacă a încercat să uniformizeze metodologia de culegere a datelor prin transmiterea unor recomandări de includere și a copiilor care au părinții plecați fără forme legale, în acest moment nu există posibilitatea tehnică de a defalca datele existente după acest criteriu astfel încât să se poată realiza anumite estimări. Totuși, în ciuda dificultăților, se dorește ca în maxim un an de zile, această metodologie să fie aplicată unitar și datele să fie cât mai corecte posibil.

În afara diferențelor metodologice, asistenții sociali sau persoanele cu atribuții de asistență socială au întâmpinat diverse dificultăți practice precum:

- reticența familiilor extinse de a recunoaște plecarea la muncă în străinătate, fie de teama ca autoritățile să nu le ia copiii, fie de teama de a nu pierde beneficiile sociale pe care le primeau. *„Ca o cifră exactă nu o putem preciza pentru că ei sunt ... unii vin, alții pleacă, ... iar mulți evită să anunțe autoritățile locale de faptul că pleacă în străinătate pentru că-și pierd anumite drepturi la prestații sociale și ascund acest lucru.”* (referent social, primărie, județul Galați)

- lipsa mijloacelor legale de a-i constrânge pe părinți să notifice autoritățile atunci când pleacă din țară pentru perioade lungi

“Pe de altă parte, libera circulație a persoanelor în spațiul european este garantată de lege, de legislația europeană. Este o situație foarte încurcată pentru că nici nu poți să oprești omul să circule oriunde dorește și să muncească oriunde dorește în Europa, dar pe de altă parte sunt – și în special pentru noi reprezintă o mare problemă care își lasă copiii sub doi ani de zile, adică în perioada când se formează atașamentul de siguranță.” (asistent social, DGASPC, județul Neamț)

- lipsa mijloacelor legale și tehnice de a identifica părinții ce au părăsit țara de o perioadă lungă de timp

“Cam greu. Nu prea poți să-i monitorizezi pentru că pleacă acuma în străinătate cu buletinele și e greu de urmărit. Numai dacă suntem sesizați” (referent social, primărie, județul Mureș)

- imposibilitatea de a colecta date care să aibă o acoperire juridică, de cele mai multe ori clasificarea unei situații drept „plecare la muncă în străinătate” bazându-se pe informații colaterale

- existența la nivelul instituțiilor care lucrează direct cu copiii a unor date disparate. De exemplu, unele inspectorate școlare pot oferi date despre copiii care se transferă la școli în străinătate. Alte inspectorate au și evidențe privind numărul copiilor care s-au reîntors și reintegrat în școlile din România, fie deoarece părinții s-au reîntors în țară, fie pentru că nu s-au adaptat în noul sistem școlar. În alte zone, în urma unor inițiative locale, s-au demarat studii pentru colectarea datelor despre copii din sistemul școlar, care au părinții plecați la muncă în străinătate.

„La inspectoratul școlar nu se prezintă decât părinții sau elevii, în cazul în care au peste 17 ani, care solicită vizarea actelor de studii pentru continuarea studiilor în străinătate.” (inspector școlar, ISJ, județul Dolj).

În Botoșani s-a constatat că de aproximativ 1 an și jumătate au început să-și ia copiii cu ei, mai ales ca urmare a faptului că în țările de destinație au fost create o serie de facilități la înscrierea în școală. „Mai gravă este problema atunci când rămâne copilul aici cu altcineva, decât acomodarea acolo când este luat alături de părinți.” (asistent social, DGASPC județul Botoșani).

4.3. CÂȚI COPII SUNT CU PĂRINȚI PLECAȚI ÎN STRĂINĂTATE?

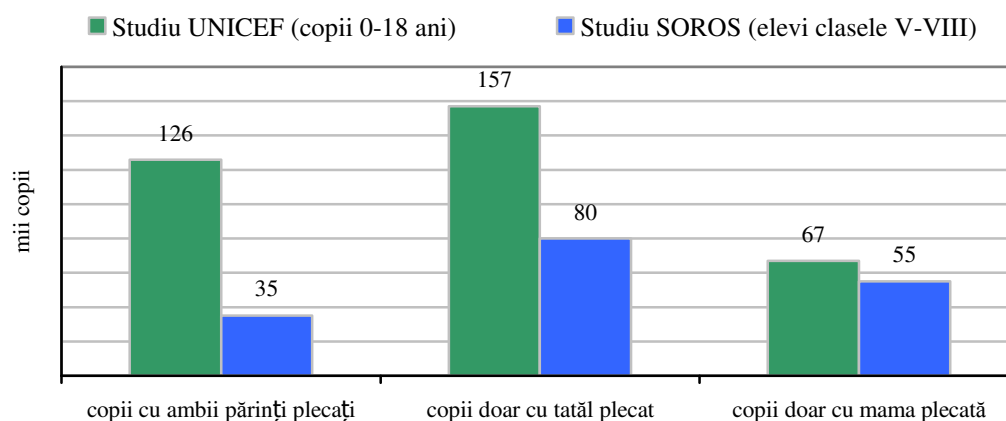
Estimări din ancheta la nivel național

Estimările statistice⁷ indică la nivelul lunii august 2007 faptul că aproximativ 350000 de copii, reprezentând circa 7% din totalul populației 0-18 ani, aveau cel puțin un părinte plecat în străinătate. Dintre aceștia cei mai mulți aveau doar tatăl plecat, respectiv aproximativ 157000 de copii, iar circa 67000 aveau doar mama plecată. De asemenea 126000 de copii aveau ambii părinți plecați în străinătate. Pe ansamblul populației 0-18 ani, alți circa 400000 de copii au experimentat la un moment dat în viață absența unuia dintre părinți ca urmare a plecării acestuia la muncă în străinătate.

În cifre absolute, fenomenul relevă o amploare semnificativă, de masă. Dacă adunăm cei circa 350000 de copii ai căror părinți sunt plecați în prezent cu cei 400000 care au avut la un moment dat unul sau ambii părinți plecați, practic putem vorbi de aproape 750000 din circa 5 milioane de copii, cât are în prezent România, care au fost într-o anumită măsură afectați de migrația părinților. Ca și volum, cifrele din această anchetă sunt într-o oarecare măsură concordante cu cele estimate de sondajul Fundației Soros pe copii din ciclul gimnazial.

Apare însă o diferență semnificativă între cele două anchete în ceea ce privește ponderea copiilor cu ambii părinți plecați. La nivelul populației naționale 0-18 ani volumul celor cu ambii părinți plecați este mult mai mare decât al celor doar cu mama plecată, în timp ce la nivelul populației școlare gimnaziale, relația dintre cele două volume este inversă (vezi fig. 1).

Figura 1. Estimările numărului de copii cu părinți plecați în străinătate în baza celor două studii UNICEF și SOROS

⁷ Extrapolările la nivel de populație au fost realizate pe baza datelor referitoare la structura gospodăriilor după numărul de membri, numărul de copii 0-18 ani la Recensământul din 2002 și pe baza distribuției populației 0-18 ani pe regiuni și medii rezidențiale din iunie 2006, date furnizate de INS.

Diferența poate proveni din mai multe surse. Pe de o parte, poate proveni din modul de selecție neprobabilist a gospodăriilor cu copii cu părinți migranți, respectiv a elevilor cu părinți migranți utilizat în cele două anchete și care ar fi putut introduce erori sistematice de selecție a uneia dintre cele două categorii de copii – cu ambii părinți plecați sau doar cu mama plecată. Pe de altă parte, ancheta națională Gallup-UNICEF relevă că ponderea copiilor din clasele V-VIII este mai mare în rândul copiilor doar cu mamele plecate comparativ cu celelalte categorii de copii cu părinți migranți. Nu în ultimul rând, este posibil ca diferența să fie explicabilă în parte și printr-o anumită sezonabilitate a migrației care nu a putut fi surprinsă în ancheta Gallup-Soros realizată la sfârșitul anului școlar 2006-2007, practic pe timpul verii o parte din părinți, în special mamele plecând temporar în străinătate la soții lor care deja lucrau în străinătate.

Cum se distribuie la nivel teritorial această populație de copii cu unul sau ambii părinți plecați la muncă în străinătate? Ancheta relevă că regiunea cu cea mai mare concentrare de copii cu părinți plecați în străinătate este Moldova (aproximativ 100000 de copii). Alte patru regiuni Muntenia, Transilvania, Crișana-Maramureș-Banat și Oltenia înregistrează fiecare volume de circa 50-55 de mii de copii cu părinți plecați. În București, estimările indică aproximativ 30000 de copii cu părinți migranți, iar în Dobrogea circa 10000. Ca ponderi în populația 0-18 ani din interiorul fiecărei regiuni, datele nu relevă diferențe semnificative inter-regionale, dar sugerează o intensitate mai mare a fenomenului copiilor cu părinți migranți în Moldova și în Oltenia.

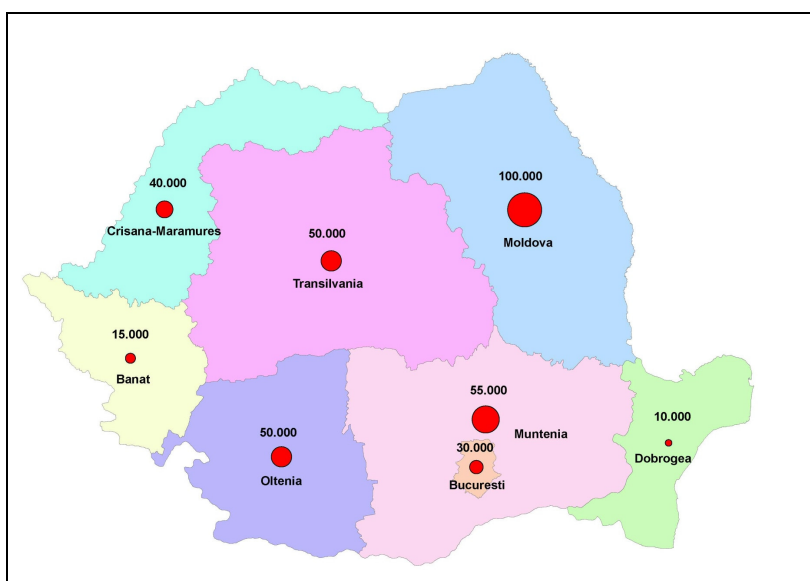

Figura 2. Amplasarea fenomenului copiilor cu părinți migranți pe regiuni (estimări pe baza extrapolării rezultatelor anchetei la populația regiunilor)

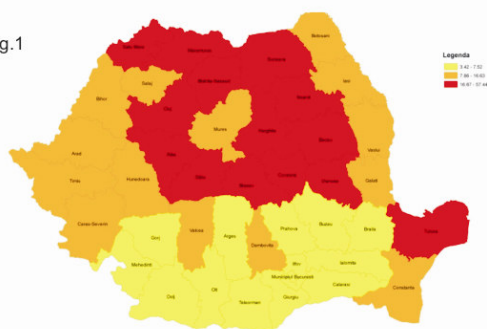
Aproximativ 52% dintre copiii cu părinți plecați la muncă în străinătate sunt din mediul rural, ceea ce reprezintă circa 180000 de copii. În mediul rural se tinde mai mult să plece ambii părinți, în timp ce în orașele mari pleacă în special doar tații. Această diferență între medii rezidențiale ar putea fi explicată prin importanța mai mare a familiei extinse în mediul rural comparativ cu urbanul, ipoteză ce nu poate fi testată însă pe baza datelor disponibile.

Datele de anchetă nu pot furniza informații referitoare la distribuția județeană a populației copiilor afectați de migrația părinților. Cu toate acestea cel puțin la nivel teoretic, această distribuție este de așteptat să reflecte intensitatea fenomenului migrațional în general.

Din păcate nu există date oficiale recente despre intensitatea migrației internaționale care să nu subestimeze semnificativ amploarea fenomenului. Cu toate acestea, pe baza a trei surse de date⁸ am încercat să realizăm o cartografiere la nivel de județe a intensității fenomenului migrațional și implicit a fenomenului ”copiilor singuri acasă”. Cele trei hărți prezentate în planșa 4 sugerează existența câtorva județe în care incidența fenomenului ”singur acasă” ar putea fi semnificativ mai mare. Hărțile oferă un indiciu asupra proporției de copii din fiecare județ care ar putea fi în situația de ”singur acasă” și nu asupra volumului de copii afectați. În primul rând, din toate cele trei hărți reiese că migrația este mai intensă în cele patru județe din vestul Moldovei: Vrancea, Bacău, Neamț și Suceava. O altă grupare de județe cu ponderi probabil mari de copii cu părinți plecați la muncă în străinătate sunt cele din Nord și Nord-Vestul țării: Bistrița, Maramureș, Satu Mare și Sălaj. O a treia grupă este compusă din județele din Banat: Caraș, Timiș și Arad. De asemenea este foarte probabil ca și județele Sibiu și Alba, precum și Tulcea să fie afectate într-o proporție mai mare decât celelalte județe de aceste fenomen. Este de aprofundat situația județelor cu populație preponderent maghiară – Harghita și Covasna – care cel puțin pe baza datelor de acum 5 ani apar ca județe cu intensitate mare a fenomenului migrațional.

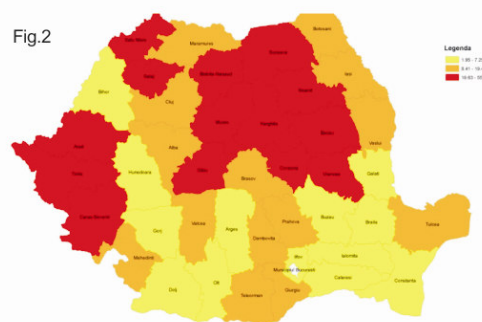
Intensitatea migrației internaționale din datele de la Recensământul Populației din 2002 (‰)

Fig.1

Intensitatea migrației internaționale din datele de la Recensământul comunitar al migrației din 2001 (‰)

Fig.2

Intensitatea fenomenului copiilor cu părinți plecați în străinătate din datele de la ANPDC + Iul. 2007 (‰)

Fig.3

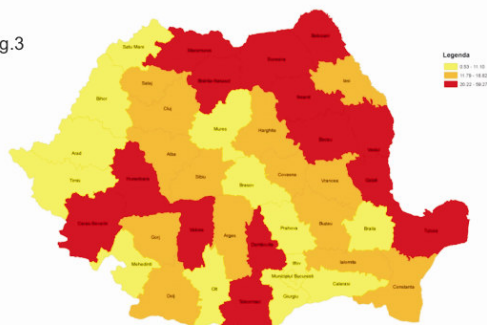

Fig. 1 ratele de emigrare temporară pe județe, calculate ca raportul dintre numărul de plecați în străinătate pentru cel puțin o lună din populația totală

Fig.2 ratele de prevalență ale migrației internaționale pentru mediul rural și orașe sub 30000 de locuitori, calculate ca suma dintre numărul de persoane plecate în străinătate și cele reîntoarse în țară, raportată la populația locală

Fig. 3 ponderea copiilor care au cel puțin un părinte plecat în străinătate în totalul populației de copii la nivelul fiecărui județ

⁸ Recensământul Populației 2002, Recensământul Comunitar al Migrației 2001 (OIM) și datele privind numărul de copii ai căror părinți sunt plecați la muncă în străinătate, ANPDC – 30.06.2007

5. Cauze ale fenomenului copiilor singuri acasă

5.1. CONTEXTUL FENOMENULUI PRIN PRISMA MENTALITĂȚILOR REFERITOARE LA FAMILIE ȘI COPII

Percepțiile asupra rolurilor în familie în societatea românească se conturează în jurul a două modele: unul tradițional în care femeia se ocupă de treburile casei, iar bărbatul este responsabil în mai mare măsură pentru asigurarea resurselor financiare (54% dintre respondenți având opinii corespunzătoare acestui model), și un model mai modern în care responsabilitățile în cadrul familiei nu se împart după criteriul apartenenței la un gen sau altul (27% dintre intervievați afirmând astfel de opinii). Înclinația către un model sau altul nu este influențată de apartenența la gen, ci mai degrabă de vârsta respondenților și de experiența de familie. Astfel, în rândul tinerilor (sub 35 ani) și al persoanelor care nu au copii ponderea celor care afirmă valori egalitare între bărbați și femei este mai mare.

% din total		În general sunteți de părere că este mai mult datorია bărbaților decât a femeilor să aducă bani în casă?			
		Da	Nu	NȘ/NR	Total
În general sunteți de părere că este mai mult datorია femeilor decât a bărbaților să se ocupe de treburile casei?	Da	54,9	6,2	0,4	61,5
	Nu	9,2	27,4	0,2	36,9
	NȘ/NR	0,5	0,0	1,0	1,6
	Total	64,6	33,7	1,7	100,0

Deși 61% dintre respondenți consideră că este mai mult datorია femeilor să se ocupe de treburile casei, doar 14% apreciază că mama trebuie să se ocupe de creșterea copiilor. Opiniile referitoare la responsabilitatea creșterii copiilor sunt favorabile implicării ambilor părinți în cazul majorității intervievaților – 86%. Totuși, atunci când se referă la competențe, intervievații creditează mai puțin tații ca fiind la fel de capabili ca mamele să aibă grijă de copiii lor atunci când sunt mici (30%).

Relația dintre viața de familie și cea profesională este una care solicită permanente compromisuri în vederea îndeplinirii celor două roluri. Opinia majorității (88%) este că dacă o familie își permite, este mai bine ca unul dintre părinți să stea cu ei acasă. Dar, după cum afirmă 74% dintre intervievați, sunt puține familii care decid ca unul dintre părinți să rămână acasă cu copiii în primii lor ani de viață. Atunci când este vorba de alegerea între îngrijirea copiilor versus viață profesională și câștiguri financiare opiniile nu mai sunt unanime. Astfel, 67% dintre respondenți cred că părinții greșesc atunci când aleg viața profesională și câștigurile financiare, în timp ce 26% sunt de părere că o astfel de alegere nu este o greșală.

În ceea ce privește participarea mamelor pe piața muncii, nu se consideră că există o incompatibilitate între cele două roluri, iar partea afectivă a relațiilor cu copiii nu va avea de suferit: majoritatea consideră că mamele care lucrează sunt la fel de iubitoare și atașate de copiii lor precum sunt cele care stau acasă. Cei mai mulți dintre respondenți (63%) apreciază ca angajatorii exercită anumite presiuni asupra mamelor pentru a reintra pe piața forței de muncă.

În ceea ce privește capacitatea părinților de a răspunde nevoilor copiilor lor, 82% consideră că nu toți părinții sunt pregătiți să răspundă acestor responsabilități, deoarece nu se gândesc înainte la ce înseamnă să-i crești. În plus, 48% dintre intervievați afirmă că este mai greu să crești un copil în prezent decât pe vremea părinților lor, deoarece lipsa banilor este mai acută

(59% dintre intervievații care afirmă că este mai greu), asociată cu lipsa locurilor de muncă (7%), dar și deoarece copiii au mai multe pretenții (31%) având mai multe alternative, iar părinții se confruntă cu lipsa timpului (7%). Cei care afirmă că este mai ușor, pun accentul pe posibilitățile de îngrijire, educare a copilului care sunt mult mai diversificate (81%) și pe faptul că statul acordă anumite ajutoare de genul concediului de maternitate și alocației pentru nou-născut.

Intervievații acordă o mare importanță anumitor drepturi ale copiilor pentru dezvoltarea acestora. Astfel, respondenții au fost rugați să acorde o notă de la 1 la 10 pe o scală unde 1 înseamnă „deloc important”, iar 10 „extrem de important”, unor drepturi prevăzute în Convenția ONU cu privire la Drepturile Copilului, cât și în Legea 272/2004 cu privire la protecția și promovarea drepturilor copilului. Toate aspectele au fost notate cu maximum (nota 10) în cel puțin 70% dintre cazuri, media notelor acordate pentru fiecare drept fiind mai mare de 9. Drepturile cărora li s-a acordat cea mai mică importanță sunt cele legate de modele tradiționale de familie, în care copilul se socializează prin implicarea în diverse munci, și se disciplinează prin aplicarea de pedepse. Astfel, afirmația „copilul să nu fie obligat de adulți să muncească a avut media notelor de 9,33, 73% notând această afirmație cu nota 10, importanța maximă. Comparativ cu alte drepturi, unde peste 90% dintre intervievați au acordat nota maximă, acesta este un drept asupra căruia există opinii diverse. 4% dintre respondenți au acordat note sub 7 acestui drept.

Un alt drept apreciat de intervievați drept mai puțin important este acela de a beneficia de protecția statutului atunci când un copil nu beneficiază de îngrijire părintească: medie de 9,56, 81% au acordat nota 10. De altfel, majoritatea intervievaților (82%) consideră că este mai bine ca bunicii sau rudele apropiate să se ocupe de îngrijirea copilului atunci când acesta este abandonat sau neglijat de părinții lui. Doar 14% consideră că statul trebuie să intervină fie prin intermediul centrelor de plasament (7%), fie prin rețeaua de asistenți maternali (7%).

Dreptul care vizează implicarea și participarea copiilor este, de asemenea, mai puțin valorizat de intervievați: media notelor a fost de 9,64, iar procentul celor care au acordat importanța maximă a fost de 82%. Joaca sau participarea la diverse activități recreative, împreună cu afirmația „copilul să nu fie supus unor pedepse fizice sau umilitoare” au înregistrat o medie de 9,68, fiind considerate de importanță maximă de doar 83% respectiv 86%.

Aspectele cele mai importante (apreciate cu nota 10 de mai mult de 95% dintre intervievați) sunt cele legate de relațiile afective dintre părinți și copii și de locuirea copilului împreună cu părinții săi.

5.2. CAUZELE PLECĂRII PĂRINȚILOR LA MUNCĂ ÎN STRĂINĂTATE

Perspectiva teoretică a noii economii a migrației forței de muncă afirmă că deciziile de a migra nu sunt luate de actori individuali izolați, ci de către unități mai mari de tipul familiei, gospodăriei și uneori chiar comunității, în cadrul cărora oamenii acționează colectiv nu doar pentru a maximiza câștigul așteptat, dar și pentru a minimiza riscurile și a diminua constrângerile asociate cu diverse tipuri de disfuncționalități ale piețelor, în afara celor de pe piața muncii. Absența unor piețe de capital și de creditare funcționale creează o presiune puternică spre migrație internațională ca strategie de acumulare de capital. În afară de disfuncționalitățile piețelor, un factor important pentru teoria noii economii a migrației este cel al deprivării relative. Gospodăriile își trimit lucrători în străinătate nu doar pentru a-și

crește veniturile în termeni absoluți, ci și pentru a le crește raportat la celelalte gospodării din comunitate, și astfel să-și reducă deprivarea relativă în comparație cu un anumit grup de referință.

În ce privește migrația părinților asociată cu lăsarea în țară a unuia sau mai multor copii, întrebarea de ce migrează implică și întrebarea cum de-și lasă copiii ”singuri” și pleacă? Această întrebare nu este una justificată decât în puține cazuri, întrucât după cum am arătat mai înainte, copilul rămâne fie în grija unuia dintre părinți, fie a familiei extinse. Potențialul părinte migrant face înainte de a lua decizia de a migra o analiză de tip cost-beneficiu. Întrebați în anchetă care au fost principalele argumente contra deciziei de a migra, aproximativ 20% din respondenți au menționat despărțirea de familie și de copii, iar aproape 40% au spus că nu au existat argumente împotriva. Suportul familiei extinse este în mod evident o resursă necesară în cazul migrării ambilor părinți și este foarte plauzibil ca în lipsa acestui suport, probabilitatea ca ambii părinți să migreze să fie mult redusă.

Cauzele primare ale fenomenului, identificate de specialiștii care lucrează direct cu copiii, sunt cele ce țin de dezvoltarea economică și de fenomenul migrației, în general. Deși în ultimii ani rata șomajului a scăzut, dinamica pieței muncii este cea care încă determină persoane active să caute un loc de muncă mai bine plătit în alte țări. Mai precis, nu lipsa totală a locurilor de muncă este cauza, ci creșterea așteptărilor față de condițiile oferite de un loc de muncă, și în special de salariile oferite.

„Lipsa locurilor de muncă la noi în țară. Practic lipsa locurilor de muncă bine plătite că s-ar găsi și la noi locuri de muncă, dar nu sunt bine plătite astfel încât ei consideră că nu-i pot asigura copilului strictul necesar sau și pretențiile au crescut atâta timp cât au ieșit în afară.” (referent social, primărie, județul Neamț).

Pentru o parte din migranți, plecarea rezolvă probleme stringente, pentru alții o garanție că vor putea să asigure familiei tot ce-și dorește.

„Unii consideră că dacă se rezolvă problema economică se rezolvă și cea socială, cum ar fi o locuință sau o asistență medicală mai bună sau lucruri de acest gen.” (asistent social, DGASPC, județul Dolj)

Uneori, mirajul câștigurilor mari îi face pe unii migranți să nu ia în seama costurile de întreținere sau riscurile muncii pe piața neagră și să eșueze, producând și mai multă suferință familiei. Un exemplu identificat în cercetarea calitativă este în județul Dolj, în comuna Cerat unde au existat multe cazuri de nereușită, persoane care au plecat la muncă, negăsind de lucru în țara de destinație:

„De cele mai multe ori pot spune chiar că cu greu se întorc acasă. Cu greu își rezolvă problema banilor de întoarcere acasă. Deci e mai mult o încercare ...” (referent social, primărie, județul Dolj).

În cele mai multe cazuri, intenția la început este de a pleca pentru o perioadă limitată de timp și de a reveni în localitate. Diferența între cei cu probleme economice ce preferă să-și încerce norocul într-o altă țară și cei care nu pleacă, ține, în opinia specialiștilor, de curajul și atitudinea față de risc:

„Cei care pleacă au curajul s-o ia de la zero, de la început. ... Idealul lor este să meargă să-și facă un venit încât să poată veni în localitate, să-și facă o casă sau cumva o mică afacere, dar toți tind să revină în localitate.” (referent social, primărie, județul Neamț).

Nu în ultimul rând, specialiștii au menționat lipsa informațiilor cu privire la riscurile pe care le prezintă lipsa unui părinte din gospodărie sau a ambilor, asupra dezvoltării copilului.

De asemenea, publicul larg are o opinie formată și cu privire la motivele care îi determină pe părinți să plece la muncă în străinătate. Aceste motive se referă la lipsa veniturilor familiei, la lipsa locurilor de muncă, dar și la situații în care familiile își doresc mai mult decât le pot oferi oportunitățile de la nivel local. Aceste motive se înscriu în cauzele generale asociate plecării la muncă a persoanelor din localitate, unde pe primele 3 locuri se regăsesc salariile prea mici, lipsa locurilor de muncă și lipsa perspectivelor de a se realiza în România.

Care sunt motivațiile invocate de migranți, așa cum reiese din anchetă? Două treimi din familiile de actuali și foști migranți au menționat că au plecat să muncească în străinătate pentru a câștiga mai mulți bani cu care să se poată întreține și doar 23% au făcut referire la acumularea de capital în vederea realizării anumitor achiziții sau investiții. Dintre aceștia din urmă, cei mai mulți aveau în plan înainte de a pleca în străinătate să strângă bani pentru dotarea gospodăriei cu bunuri de folosință îndelungată, pentru modernizarea locuinței, pentru cumpărarea unui autoturism, precum și pentru cumpărarea sau construirea unei locuințe. Doar 13% au menționat că intenționau să strângă bani pentru începerea unei afaceri.

Ceea ce este mai interesant constă în modul efectiv în care au folosit o parte din acești bani și de asemenea în faptul că nu există diferențe între familiile de migranți cu copii și familiile de non-migranți cu copii. Practic ponderi similare din cele două categorii de familii au realizat aceleași tipuri de cheltuieli/achiziții în ultimii doi ani. Cele mai frecvente cheltuieli realizate în ultimii ani sunt cele legate de achiziționarea de bunuri electrocasnice și de îmbunătățirea condițiilor de locuit.

Referitor la caracterul temporar al migrației pentru muncă a părinților, ancheta arată că în aproape 80% din cazuri nu există un plan de stabilire definitivă în țara de destinație. Totodată, în aproximativ 20% din cazurile de părinți actuali migranți a fost exprimată intenția de a lua copilul în țara în care lucrează în prezent, ponderea fiind semnificativ mai mare în cazul în care ambii părinți lucrează în prezent în străinătate (33%). Intenția de a lua copilul în țara de destinație nu se asociază semnificativ cu vârsta copilului.

6. Consecințe ale fenomenului

6.1. EFECTE ASUPRA RESPECTĂRII DREPTURILOR COPILULUI

Dreptul copilului de a nu fi separat de părinți

„Statele Părți vor veghea ca nici un copil să nu fie separat de părinții săi, împotriva voinței lor, exceptând situația în care autoritățile competente decid, sub rezerva revizuirii judiciare și cu respectarea legilor și a procedurilor aplicabile, că această separare este necesară în interesul superior al copilului” (articolul 9)

„Copilul, pentru o dezvoltare armonioasă și completă a personalității sale, are nevoie de dragoste și înțelegere. El trebuie, acolo unde e posibil, să crească sub îngrijirea și responsabilitatea părinților lui...” (articolul 6).

Convenția ONU cu privire la Drepturile Copilului

Deși tendința naturală a adulților din gospodăriile de migranți este de a subestima efectele negative ale plecării la muncă în străinătate a unuia dintre părinți asupra relațiilor dintre aceștia, cercetarea cantitativă a relevat faptul că există o pondere de 9% din cazul gospodăriilor cu tatăl migrant sau cu ambii părinți migranți în care se afirmă că relațiile s-au schimbat în rău. De asemenea, în 18% din cazurile în care doar mama este în prezent plecată la muncă în străinătate se recunoaște că efectele asupra relațiilor dintre părinți au fost negative.

Din totalul gospodăriilor în care relațiile dintre părinți s-au deteriorat, cele mai frecvente manifestări au fost: certuri frecvente (61%), despărțirea sau divorțul părinților (43%). În gospodăriile în care relațiile dintre părinți s-au destrămat fie numai prin despărțire sau total, prin divorț, numărul mediu de copii pe gospodărie era de 1,6 copii. În 12% din cazuri, aceste gospodării afectate de despărțirea părinților aveau trei copii minori, iar în 40% din cazuri, 2 copii minori.

În cele mai multe din cazuri (peste 50%) se apreciază că plecarea unuia sau a ambilor părinți nu a afectat în nici un fel relațiile dintre membrii familiei rămași acasă, iar în peste 25% din cazurile în care cel puțin unul dintre părinți se află la muncă în străinătate, percepția asupra impactului la nivelul relațiilor dintre membrii familiei rămași acasă sau la nivelul relațiilor dintre părinți și copii este una pozitivă. Cele mai multe mențiuni negative apar în cazurile în care doar unul dintre părinți este plecat la muncă în străinătate.

La nivelul familiei, cea mai gravă consecință este destrămarea acestora. Divorțurile apar de obicei pe fondul problemelor preexistente sau din cauza despărțirii pe perioade foarte lungi. Copiii au de suferit nu numai din cauza formalizării despărțirii, ci și din cauza conflictelor ce apar atunci când se dispută custodia acestora.

„Consecința cea mai rea să spunem este că a crescut numărul divorțurilor, descompunerea familiilor prin divorțuri. ... Deci, când pleacă unul din părinți. Nu numai că rămâne acolo, dar știți când mama pleacă și a lăsat acasă un soț care nu tocmai a fost bun în familie, dacă

au avut certuri sau neînțelegeri în familie, ea nu mai revine înapoi. Adică spune „Doamnă, decât să trăiesc cu el mai degrabă singură, îmi cresc copii și numai ...” (referent social, primărie, județul Neamț)

„Crește numărul divorțurilor pentru că depărtarea face să se răcească relațiile familiei” (referent social, primărie, județul Timiș)

„- Sunt cazuri de divorț, sunt la ordinea zilei. Sunt mulți care se despart.

- Acest fapt are legătură cu plecarea la muncă în străinătate?

- Unele da; da și asta conduce la ... plecarea duce la separarea soților. Au fost și cazuri când a plecat soțul și nu a mai dat niciun semn. Soția aștepta, poate a plecat după el și acolo a descoperit că soțul ar avea altă relație și au divorțat apoi.” (referent social, primărie, județul Galați)

„În cleștele ăsta, între cei doi părinți care se separă și încep să lupte între ei; vin, unul o lucrat într-o parte, unul în alta, au mașini și bani și tot ce le trebuie și unii și alții și încep să tragă de copil. ... Și trag de copil ori într-o parte ori în alta și chiar că suferă copilul.” (asistent social, DGASPC, județul Neamț)

În cazurile în care copilul este separat temporar de mamă, controlul asupra acestuia este mult mai slab, astfel că în 5% din cazuri adulții care îl au în grijă afirmă că se întâmplă des să nu știe exact cum își petrece copilul timpul în afara casei.

Deși percepția adulților din gospodăriile de migranți referitoare la efectele globale ale plecării părinților asupra comportamentelor copiilor creditează mai degrabă ipoteza efectelor pozitive prin responsabilizarea acestora, identificarea unor situații concrete susțin ipoteza unor efecte negative ce apar în cazul unor copii mai vulnerabili: suferința foarte mare a copiilor din cauza plecării părinților (39% dintre mențiunile părinților); efecte la nivel emoțional, copilul devenind mai închis în sine (10%); copiii au început să piardă mai mult timp în fața calculatorului sau televizorului (10%), să fie mai obraznici, mai neascultători (7%) sau au început să neglijeze școala (7%).

Îngrijorător este faptul că 2% dintre gospodăriile cu actuali migranți menționează că cel puțin unul dintre copii a renunțat să mai meargă la școală, această situație fiind mai frecventă în cazul familiilor cu mame plecate (5%). În 0,4% dintre cazuri, adulții afirmă că unul dintre copiii din familie a avut probleme cu poliția deoarece a comis o infracțiune. În cele mai multe dintre situații, plecarea mamei exacerbează aceste efecte asupra comportamentului copilului: în 50% din cazuri se menționează suferința copilului, în 16% din cazuri copilul a devenit mai închis în sine, performanțele școlare au fost afectate în 14% din cazuri, iar în 2% din cazuri unul dintre copii a comis o infracțiune.

Legea 272/2004 stipulează obligația părinților de a-și supraveghea copilul și de a asigura realizarea drepturilor copilului lor. Statul, prin administrația locală are un rol complementar, de a sprijini părintele în realizarea acestor obligații și de a interveni activ atunci când aceste obligații nu sunt îndeplinite. Serviciul public de asistență socială din cadrul primăriilor reprezintă instituția ce are prima obligația de a depista precoce situațiile de risc și de a preveni neglijarea sau abuzul asupra copilului.

Barierile pe care le resimt asistenții sociali în munca de teren sunt corelate cu lipsa de implicare a actorilor responsabili și cu nerespectarea prevederilor legale existente.

„Degeaba am legea atâta vreme cât merg într-o anchetă socială și sunt bruscată sau nu pot comunica, există bariere de limbaj O luăm cu calm, o luăm de la capăt, cerem sprijinul poliției comunitare, a vecinilor ...” (asistent social, primărie, județul Galați)

În plus, personalul din cadrul DGASPC și SPAS consideră că nu au capacitatea și modalitățile pentru a monitoriza și interveni eficient.

„SPAS-urile nu sunt suficient dezvoltate pentru a oferi servicii prompte și pentru toată gama de nevoi a copiilor” (asistent social, DGASPC, județul Dolj).

„Totuși trebuie să păstrăm și intimitatea familiilor, nu putem da buzna și nici nu e etic. Deci este destul de dificil să urmărim familiile în care copiii sunt părăsiți.” (referent social, primărie, județul Dolj)

„Nu poți să intri în familia nimănui. Poliția tot așa, nu se prea bagă ...” (referent social, primărie, județul, Timiș)

În ceea ce privește nevoile specifice ale copiilor cu părinții plecați, există o opinie generală că principala nevoie este aceea de atașament, nevoia de a se atașa emoțional de un adult, fapt ce îi face în unele situații vulnerabili, iar în alte cazuri, mai deschiși, mai cooperanți cu personalul centrelor de zi sau altor servicii care li se adresează: *„se atașează mult mai ușor de un adult care arată interes și dragoste față de ei”* (coordonator proiect, FRCCF).

„Dorul. Este greu. Copiii simt lipsa părinților, indiferent de cât de bine sunt tratați sau nu.” (referent social, primărie, județul, Prahova)

Opinia specialiștilor este aceea că lipsa părinților nu induce automat efecte negative. Efectele nu apar la toți copiii care au părinții plecați la muncă în străinătate. *„Nu trebuie să ne gândim la niște efecte specifice ale faptului că sunt singuri acasă, ci ne referim la un tip specific de vulnerabilitate”* (coordonator proiect, organizația Alternative Sociale)

„Sunt două categorii de copii care au nevoie de o atenție deosebită: copiii care devin victime și copiii care devin victimizatori, devin delincvenți. Uneori disponibilitatea resurselor financiare pe care părinții le trimit lunar îi face victime ale unor anturaje care îi exploatează. Disponibilitatea resurselor și lipsa controlului din partea unor adulți îi determină pe unii copii/adolescenți să apeleze la diverse „extravaganțe” uneori în afara legii (consum de alcool, sau chiar droguri)”. (coordonator proiect, organizația Alternative Sociale)

Serviciile necesare pentru a reduce vulnerabilitatea copiilor cu părinți plecați la muncă în străinătate sunt cele de consiliere sau centrele de zi.

Consilierea psihologică este oferită de școală, DGASPC prin serviciile sale specializate sau ONG-uri. Aceste servicii sunt de cele mai multe ori disponibile în orașe. La momentul cercetării nu existau date referitoare la copiii care au fost referiți serviciilor din cadrul DGASPC.

În ceea ce privește consilierea oferită în sistemul școlar, deși utilă, aceasta are limite ce țin de resursele alocate acestui serviciu.

„Profesorii semnalează problema părinților sau tutorilor și aduc copiii aici” De obicei, aceștia vin de câteva ori și apoi renunță. ... *Rezultate ale consilierii? Vă spun, nu era nici un rezultat. Erau, efectiv nu-și vedeau rostul sau nu-și găseau confortul aici și liniștea la noi. La noi e și mai dificil pentru că avem două săli de consiliere unde se intră și se pleacă, este un trafic de persoane destul de mare și e mai greu să faci consiliere.”* (inspector, ISJ, județul Maramureș)

Școala, prin rețeaua de consilieri școlari, acolo unde aceasta este suficient dezvoltată, poate interveni prin oferirea unor servicii primare de consiliere a copiilor care necesită un astfel de sprijin.

Centrele de zi, unde copiii pot rămâne după program fiind supravegheați de un profesor sunt, în general, adresate copiilor din familii defavorizate sau copiilor care nu pot beneficia de supravegherea permanentă a unui adult. Acestea sunt înființate de DGASPC sau pe lângă școli și oferă activități după programul școlar. Structura și tipurile de activități ce se pot desfășura în astfel de centre sunt reglementate de ANPDC prin aprobarea unor standarde minime obligatorii pentru funcționarea unor astfel de servicii. Astfel de servicii se regăsesc în școli sau licee (de exemplu în școlile din județul Botoșani au început să se înființeze centre de consiliere și de zi), dar sunt oferite și de organizații neguvernamentale, fie într-un context mai larg – copii vulnerabili – fie ca servicii specifice.

Un model de astfel de serviciu îl constituie cel realizat de Alternative Sociale în Iași, unde intervenția este complexă vizând: evaluarea problemelor de natură psihologică, apărute ca urmare a neglijării fizice și emoționale a copilului, consiliere (pentru copil, părinte, persoana de îngrijire) pentru a menține și îmbunătăți relațiile copilului cu părinții și alte persoane; activități de socializare pentru prevenirea (auto)marginalizării copilului în cadrul grupului de prieteni și a colegilor; facilitarea instituirii unei măsuri de protecție în cazul copiilor lipsiți de grija unui adult; facilitarea obținerii prestațiilor prevăzute de lege. De asemenea, se urmărește dezvoltarea abilităților de viață independentă; orientare școlară, îndrumare vocațională, mai ales a copiilor din ani terminali, pentru continuarea studiilor. Pentru cei care au abandonat școala se realizează reintegrarea școlară.

Centrul pune la dispoziția copiilor diverse alternative de petrecere a timpului liber – implicare în activități “after-school” pentru dezvoltarea comportamentelor pro-sociale; activități de informare și conștientizare pentru prevenirea delincvenței juvenile – pentru copiii “singuri acasă” care prezintă acest risc și activități de informare și conștientizare, în scopul prevenirii exploatării prin muncă, a exploatării sexuale și a traficului de copii, reducând astfel vulnerabilitatea față de diverse forme de exploatare.

De asemenea, în Țara Oașului a fost deschis un centru comunitar de către Fundația Română pentru Copil, Comunitate și Familie. Centrul se adresează în principal copiilor cu părinții plecați la muncă în străinătate. Capacitatea centrului este de 45 de copii, dar în cursul unui an, numărul de beneficiari este mai mare. Solicitățile pentru a beneficia de serviciile centrului sunt mai mari decât capacitatea acestuia, de aceea se realizează o selecție având drept criterii: dacă are unul sau ambii părinți plecați la muncă în străinătate, dacă are parte de sprijin sau supraveghere acasă, dacă are probleme școlare (rezultate slabe, absențe multe, probleme comportamentale sau emoționale). Organizația a început să lucreze pe tema migrației încă din 2004, lucrând pe tema riscurile migrației copiilor, în special a celor neacompaniați.

„Pe parcursul acestui proiect, în cadrul discuțiilor purtate cu școli, cu autorități ni s-a atras atenția asupra faptului că într-adevăr și asta [copiii migranți] e o problemă, dar pentru comunitatea locală e o problemă mult mai mare, este problema copiilor care au rămas acasă, părinții fiind plecați, pentru că ei prezintă diverse probleme de comportament, indisciplină, la învățătură nu mai iau note la fel de bune ca înainte, nu mai sunt atât de interesați de școală; bunicii în grija cărora sunt lăsați copiii nu îi mai stăpânesc de la o anumită vârstă. Și ni s-a cerut dacă avem posibilitatea să facem ceva în acest sens.” (coordonator proiect, FRCCF). În acest centru au fost acceptați și alți copii care sunt lipsiți de îngrijirea unuia dintre părinți (fie din cauza decesului unuia dintre părinți, fie din cauza divorțurilor) sau din familii cu foarte mulți copii sau părinți care nu-și pot sprijini copilul la pregătirea lecțiilor.

Activitățile oferite în cadrul centrului sunt zilnice, timp de 4 ore, după programul școlar, activități de sprijin la efectuarea temelor și la învățare; activități de recuperare pentru cei care au rămas în urmă; activități de timp liber. Periodic, copiii pot beneficia și de consiliere psihologică, organizându-se întâlniri de grup în cadrul unor grupuri de dezvoltare personală pentru tineri. Copiii pot beneficia de acest proiect până absolvă clasa a 8-a, după aceea fiind nevoiți să meargă în altă localitate pentru alte forme de învățământ. Personalul din centru este format din cadre didactice din școala în care acesta funcționează: 3 educatoare, un psiholog și un asistent social din Satu Mare și care vin periodic la centrul comunitar. Problema personalului este una foarte mare atât pentru furnizorii de servicii sociale publice, cât și pentru cele private, mai ales când aceste centre sunt deschise în mediul rural. Rezultatele observate în primul an de implementare sunt legate de îmbunătățirea rezultatelor școlare, modificări ale comportamentului „mai ales la copiii care aveau înainte probleme de socializare, erau retrași, izolați, acum se poate observa o îmbunătățire a comunicării cu ceilalți, își leagă mai ușor prietenii, se integrează mai ușor în colectiv” (coordonator proiect, FRCCF). și o mai mare încredere în forțele proprii.

O altă experiență din județul Maramureș arată că activitățile de timp liber organizate într-un centru de zi nu sunt suficiente dacă nu sunt complementate cu consiliere sau grupuri de suport.

„- Aici au posibilitatea de a-și petrece timpul într-un mod organizat, dar nu cred că asta e răspunsul.

- De ce?

- Pentru că aveau probleme emoționale. Le lipseau părinții și nu aveau nevoie să le distragi atenția cu sport și cântat, dans și mai știu eu ce ...” (ISJ Maramureș)

Dreptul la un nivel de viață adecvat

1. Statele Părți recunosc dreptul fiecărui copil la un nivel de trai corespunzător pentru dezvoltarea fizică, mentală, spirituală, morală și socială a acestuia.
2. Părinții (părintele) sau alte persoane responsabile pentru copil sunt primii responsabili pentru a asigura, în limita capacităților lor și a posibilităților lor financiare, condițiile de trai necesare pentru dezvoltarea copilului. (articolul 7)

Convenția ONU cu privire la Drepturile Copilului

Motivația plecării părinților în străinătate și asumarea tuturor consecințelor negative asociate acestei decizii este legată în cele mai multe din cazuri de dorința de a asigura membrilor familiei un nivel de trai decent. Reușita în acest demers este departe de a fi totală. Astfel, în 31% din familiile de foști migranți, aceștia apreciază că plecarea nu a adus nicio schimbare asupra nivelului de trai al celor de acasă. În ceea ce-i privește pe cei care sunt plecați în prezent, în 28% dintre familiile cu tatăl plecat, respectiv 35% din familiile cu mama plecată și 22% din familiile cu ambii părinți plecați, efectele plecării asupra nivelului de trai al celor rămași acasă nu se fac resimțite. Mai mult, în 2% din cazurile în care ambii părinți sunt plecați, 3% din cazurile în care tatăl este plecat și 4% din cazurile în care mama este plecată, efectele asupra nivelului de trai sunt negative.

Comparând situația copiilor cu cel puțin un părinte plecat cu situația copiilor care trăiesc alături de ambii părinți, se constată că plecarea unuia dintre părinți conduce la un mai mare acces la anumite produse necesare sau dorite de copii: îmbrăcăminte și încălțăminte, jucării,

telefoane mobile etc. Diferențele cele mai mari în accesibilitatea produselor se identifică în cazul copiilor cu mame plecate. Este posibil ca acest fapt să fie o consecință a suferințelor emoționale mai mari asociate plecării mamei, iar achiziționarea produselor dorite de copii să constituie o modalitate de compensare a absenței mamei din gospodărie.

Specialiștii au menționat faptul că s-au îmbunătățit condițiile de locuit, acestea fiind primele investiții realizate de cei care se întorc în comunitate. Resursele financiare la dispoziția copiilor sunt mult mai mari decât în cazul copiilor care au părinții în gospodărie, acest fapt având atât o latură pozitivă (nivelul ridicat de trai al copilului), cât și una negativă (vulnerabil la exploatarea de către alți copii mai mari sau accesul la activități sau substanțe nerecomandate minorilor).

Totuși, atunci când este vorba de prima plecare a părinților în afara țării, o consecință ce apare la scurt timp după plecarea acestora, este o scădere a nivelului de trai ca urmare a reducerii veniturilor. În cazul familiilor defavorizate, care beneficiază de diverse prestații sociale, plecarea părinților atrage suspendarea acestor prestații și chiar închiderea dosarelor după o perioadă de 3 luni de absență. Acest fapt are consecințe directe asupra copilului, determinând scăderea nivelului de trai până în momentul în care părintele/părinții reușesc să trimită bani acasă. „În loc să-i avantajăm, i-am dezavantajat” (referent social, primărie, județul Galați).

Au existat și situații în care părinții, prevăzând apariția unor momente mai dificile până în momentul în care vor găsi o slujbă sigură și în absența unei rețele de sprijin în cadrul familiei extinse, apelează la direcțiile pentru protecția copilului înainte de plecarea în străinătate:

„Au fost părinți care au plecat în străinătate și care ne-au solicitat pentru copiii lor, prin reprezentantul legal pentru o perioadă determinată, ajutor de urgență, un ajutor financiar până ei se duc și se reabilitează” (asistent social, primărie, județul Dolj).

În unele situații, copiii cu părinții plecați la muncă în străinătate au nevoie de ajutoare materiale pe o perioadă limitată, până când părintele/părinții plecați reușesc să trimită bani acasă. Un astfel de serviciu oferă Crucea Roșie ca ajutor de urgență.

„Acum depinde și de părinți, ce fac cu banii. Sunt care cheltuiesc, sunt care strâng și trimit și la copii. De aceea, noi facem întotdeauna anchete sociale înainte”. „Sunt și copii care au probleme financiare pentru că nu au primit încă bani, mai sunt oameni care au plecat și acolo și-au găsit pe altcineva, dar problemele s-au rezolvat la nivelul direcției pentru protecția copilului.” (coordonator proiect, Crucea Roșie Vrancea).

Dreptul la sănătate

1. Statele Părți recunosc dreptul copilului de a se bucura de cel mai înalt standard de sănătate posibil și de a beneficia de servicii medicale și de recuperare. Statele Părți vor depune eforturi pentru a garanta că nici un copil nu este privat de dreptul său de a avea acces la astfel de servicii de îngrijire a sănătății. (articolul 24)

Convenția ONU cu privire la Drepturile Copilului

Datele din anchetă nu relevă diferențe semnificative în ceea ce privește riscul îmbolnăvirilor între copiii care au un părinte plecat la muncă în străinătate și cei care trăiesc alături de părinții lor. O frecvență mult mai scăzută a menționării cazurilor de îmbolnăviri, accidentări sau stări de apatie, oboseală se întâlnește în situațiile în care ambii părinți sunt plecați la muncă în străinătate.

Accesarea serviciilor medicale a fost relativ mai frecventă în cazul familiilor fără părinți plecați la muncă în străinătate (63% din cazuri au mers cel puțin o dată de la începutul anului pentru consultație sau tratament), deși frecvența raportării îmbolnăvirilor este aceeași ca în cazurile în care mama este plecată (accesarea serviciilor medicale este menționată de doar 57%).

Este posibil ca aceste diferențe să fie determinate de faptul că mama deține un rol mai important în accesarea serviciilor medicale, iar lipsa acesteia să conducă la un acces mai scăzut al copiilor la serviciile la care au dreptul. Astfel, în 22% din cazurile în care mama este plecată, copiii au luat un tratament medicamentos fără să fie recomandat de un medic, comparativ cu 15% dintre cei care trăiesc alături de părinți.

Este important de remarcat ponderea mai ridicată a cazurilor în care copiii suferă de o boală cronică sau au un handicap, în cazul familiilor cu ambii părinți (11%) sau mama migrantă (9%), comparativ cu cei care au părinții alături de ei (5%). Această situație ar putea fi unul din argumentele pentru care părinții au plecat să muncească în străinătate. Totuși, pe termen scurt, plecarea unuia sau a ambilor părinți aduce o mai slabă accesare a serviciilor medicale: 55% dintre familiile cu migranți în care există un copil cu o boală cronică sau un handicap nu au mers niciodată la medic de la începutul anului, comparativ cu 32% dintre familiile fără părinți plecați.

Dreptul la educație

1. Statele Părți recunosc dreptul copilului la educație și, în vederea realizării progresive a acestui drept, și pe baza egalității de șanse, vor avea în mod special obligația:
 - (a) Să asigure educația primară obligatorie și gratuită pentru toți;
 - (b) Să încurajeze dezvoltarea diferitelor forme de educație secundară, incluzând educația generală și cea profesională, care să devină disponibile și accesibile fiecărui copil
 - (c) Să ofere și să facă accesibile informarea și orientarea școlară și profesională;
 - (d) Să adopte măsuri pentru încurajarea frecventării cu regularitate a școlii și pentru reducerea ratei abandonului școlar. (articolul 28)

Convenția ONU cu privire la Drepturile Copilului

Așa cum s-a menționat mai sus, absența părinților din gospodărie își pune amprenta asupra performanțelor școlare sau chiar asupra participării școlare a copilului. Astfel, deși în unele cazuri părinții fac eforturi de a-și susține copilul prin meditații și a-l sprijini pentru a obține performanțe școlare, sunt și cazuri în care părinții se resemnează cu ideea că pur și simplu copilului „nu prea îi place cartea”. Astfel se ajunge în situații în care, în lipsa mamei copilul acumulează una sau mai multe corigențe (8%), are absențe nemotivate (8% dintre cei cu mama sau tatăl plecat) sau are probleme la școală cu alți copii agresivi (8% dintre cei cu mama plecată).

La polul opus sunt situațiile în care unul dintre părinți a rămas acasă și se ocupă de educația copiilor, interesul pentru performanțele școlare ale copiilor fiind mai mare decât în cazul copiilor cu ambii părinți plecați: 17% fac meditații, iar 25% dintre cei care au doar tatăl migrant au participat în ultimul an la o olimpiadă.

Interviurile cu specialiști arată că lipsa supravegherii din partea părinților sau chiar din partea rudelor în grija cărora au fost lăsați conduce la absenteism și, în cele mai rele cazuri, la abandon școlar.

„Au fost câteva cazuri în care mama era cea plecată pentru o perioadă de 3 luni, iar dirigintele ne-a apelat pentru că copilul risca să rămână corigent. Neavând protecția și supravegherea mamei, sau și bunica în grija căreia a rămas, l-a lăsat în grija sorții, nu s-a ocupat de școală și cele necesare copilului.” (referent social, primărie, județul Timiș)

„Am un singur caz, un băiat de 17 ani, se apropie de 18, deci mama l-a abandonat de la 6 luni iar tatăl lucrează în străinătate. El locuiește cu bunicii și lucrează fără forme legale. ... A absolvit numai 7 clase” (referent social, primărie, județul Mureș)

Atitudinea părinților față de învățatură și rolul acestora în viitorul copilului este esențială pentru performanțele școlare: *„chiar dacă părinții sunt plecați, majoritatea lor comunică prin telefon cu copiii lor, îi sună destul de frecvent. Dacă părintele îl atenționează, pune accent pe studii, mai ales dacă ține legătura cu învățătoarea sau dirigintele copilului atunci și copilul dă o importanță acestui lucru, e mai motivat. ... Acolo unde părintele nu ține legătura permanent cu școala, acolo și motivația e mai slabă și bineînțeles și rezultatele sunt mai slabe”*. (coordonator proiect, FRCCF)

În ultimii ani a crescut fluctuația copiilor între sistemul școlar românesc și cele din țările de destinație. Părinții, ajungând la un nivel al bunăstării suficient pentru a-și întreține copiii în țările de destinație, i-au transferat la școlile din localitățile unde muncesc. Avantajul acestor fluctuații este că dispare distanța între copii și părinți, dar unii copii nu reușesc să se adapteze noilor cerințe și revin în țară. În plus, sunt cazuri în care părinții își iau copiii cu vârste mai mari să muncească alături de ei, chiar dacă aceștia nu au absolvit nivelul obligatoriu.

„Sunt și copii care au plecat și nu s-au adaptat. Au revenit înapoi la școală aici, deci nu s-au adaptat cerințelor de acolo de la școală sau nu au suportat faptul ... aici fiind la țară, ei au libertatea să zburde. Mă gândesc că poate acolo nici nu aveau un cerc de prieteni și au revenit în localitate.” (referent social, primărie, județul Neamț)

Dreptul copilului la timp liber și protecție împotriva exploatării prin muncă

1. Statele Părți recunosc dreptul copilului la odihnă și timp liber, dreptul la joacă și activități recreative adecvate vârstei sale și dreptul de a participa liber la viața culturală și artistică. (art. 31)

1. Statele Părți recunosc dreptul copilului de a fi protejat împotriva exploatării economice și împotriva efectuării oricărei munci care ar putea fi periculoasă, care ar putea să împiedice educația copilului sau ar putea dăuna sănătății și dezvoltării sale fizice, mentale, spirituale, morale sau sociale. (art. 32)

Convenția ONU cu privire la Drepturile Copilului

În ceea ce privește modalitățile de petrecere a timpului liber, în lipsa unui control permanent exercitat de părinți, timpul alocat recreerii și modalitățile de petrecere a timpului liber depind într-o mai mare măsură de dorințele copilului și de oportunitățile existente. Astfel familiile care au cel puțin un părinte migrant raportează mult mai des situații în care copiii se joacă fie în gospodărie, fie în afara acesteia sau în care copilul își petrece timpul în fața televizorului.

Implicarea copiilor în diverse munci în cadrul sau în afara gospodăriei trebuie să aibă în vedere pe de-o parte capacitatea copiilor de a desfășura acele activități fără a avea repercusiuni asupra dezvoltării fizice, iar pe de altă parte să nu afecteze procesul de educație a copilului și, de asemenea, timpul său liber.

În cazul copiilor cu cel puțin un părinte plecat la muncă în străinătate, se constată că o parte au preluat rolurile adulților în cadrul gospodăriei. Frecvența acestor situații este mai mare în cazul în care pleacă doar mamele la muncă în străinătate, chiar și comparativ cu cazurile în care ambii părinți sunt plecați. Această situație este explicabilă, pe de-o parte, prin rolul mai important al mamei în desfășurarea activităților casnice, iar, pe de altă parte, prin soluțiile de îngrijire și supraveghere a copiilor găsite în fiecare familie. Astfel, în cazurile în care ambii părinți sunt plecați, 74% și-au petrecut cea mai mare parte a timpului cu bunicii, aceștia preluând în mare parte sarcinile părinților. În 52% din cazurile în care mama este cea care a plecat, copiii rămân în grija tatălui, aceștia preluând în mare parte rolurile casnice îndeplinite de mamă.

Cele mai frecvente activități realizate de copii sunt curățenia în gospodărie, cumpărăturile curente, prepararea mâncării și îngrijirea animalelor. Chiar dacă preluarea unor sarcini în cadrul gospodăriei poate avea rol de socializare și responsabilizare a copiilor, sunt anumite activități în care trebuie avute în vedere consecințele implicării copiilor. Astfel, în 4% din cazurile în care mama sau ambii părinți sunt plecați la muncă în străinătate și în 7% din cazurile în care tatăl este plecat, copiii mai mari au preluat în mare măsură sarcina de a-i îngriji pe cei mai mici din gospodărie. Acest fapt trebuie să constituie un semnal de alarmă deoarece o astfel de activitate ocupă foarte mult din timpul unui copil, timp ce ar trebui dedicat și altor activități, precum învățatul, iar pe de altă parte, constituie o responsabilitate foarte mare pusă pe umerii unui copil.

De asemenea, în aproximativ 5% dintre familiile cu cel puțin un părinte plecat la muncă în străinătate, copiii au preluat sarcinile părinților de a realiza muncile agricole. Deși procentul poate părea mic, gradul de solicitare a capacităților fizice în timpul desfășurării muncilor agricole constituie un argument în aprecierea acestei situații drept una problematică.

De obicei, sarcinile mamei sunt preluate mai mult de copiii peste 14 ani, în special fete. Sunt anumite activități care sunt îndeplinite în aceeași măsură de băieți și de fete cu vârste între 14 și 17 ani: curățenia în gospodărie (33% băieți și 34% fete), cumpărături curente (38% băieți și 39% fete) și munci agricole (10% băieți și fete). În plus, fetele se ocupă cu prepararea mâncării (27%) și îngrijirea animalelor (17%). Copiii cu vârste între 7 și 13 ani preiau sarcini mai ușoare precum curățenia în gospodărie și cumpărăturile curente. Totuși, din relatările adulților din gospodărie, se constată că există cazuri în care copiii cu vârste fragede (7-13 ani) se ocupă de îngrijirea animalelor (3% băieți și 8% fete) sau de munci agricole (3% dintre fete).

Specialiștii au constatat crearea unei distanțe între aceștia și părinții lor, a unor bariere de comunicare directă. În multe cazuri copiii își asumă motivațiile economice ale părinților

pentru plecare și preiau mare parte din sarcinile adulților din gospodărie cu entuziasm, fapt ce conduce la supraîncărcarea copilului cu roluri în familie.

O cercetare calitativă realizată de psihologii de la Centrul Județean de Asistență Pedagogică (CJAP) Maramureș a relevat faptul că elevii cu părinții plecați la muncă în străinătate s-au adaptat foarte rapid situației preluând multe din rolurile părinților: „Majoritatea trăiau singuri, adică singuri în apartamentul parental și cineva venea regulat și le făcea de mâncare sau avea grijă să le fie totul în ordine în casă. Administrarea casei, ceea ce presupune plățile, administrarea banilor, curățenia în casă, astea toate erau în seama lor și în seama fraților. Și erau foarte independenți, foarte autonomi, dar în același timp erau și foarte singuri și erau foarte instabili emoțional.” Părinții acestora erau plecați de cel puțin 2 ani, iar în unele cazuri chiar de 5 ani. Legătura o țin zilnic prin telefon sau internet. Copiii care nu știau când să-i aștepte pe părinți (aceștia nu veneau regulat acasă) aveau probleme emoționale mai mari.” (psiholog, CJAP Maramureș)

Un exemplu, în Vrancea se estimează că, la începutul anului școlar 2007 – 2008 aproximativ 500 de copii au fost retrași din școală pentru a merge cu părinții în străinătate. De asemenea, aceleași estimări arată că aproximativ 190 de copii au plecat în străinătate la părinții lor, fără a solicita acte necesare înscrierii într-o formă de învățământ, fapt ce poate fi explicat prin plecarea acestora la muncă în străinătate. (sursa: Crucea Roșie Vrancea).

La nivelul comunității, se promovează modele de succes care presupun câștigarea unei sume de bani rapid, deținerea unor bunuri scumpe. Școala nu mai contează în strategiile de succes. De aceea, unii părinți și copii aleg abandonarea școlii și integrarea prematură a acestora pe piața neagră a muncii, în alte țări. După cum s-a menționat mai înainte, sunt copii care nu-și finalizează studiile obligatorii, aceștia intrând pe piața neagră a muncii, în străinătate, alături de părinți. Lipsa unei forme legale de prestare a activităților lucrative îi face vulnerabili atât la exploatare din partea adulților cât și la accidente de muncă sau boli profesionale.

„Dezavantajul este că primăvara sunt luați la muncă și ei [copiii] deci sunt luați cu părinții și nu mai termină clasa 8-a , nu-și mai continuă studiile” (referent social, primărie, județul Neamț).

Dreptul la protecție și ajutor special din partea statului

2. Statele Părți se angajează să asigure protecția și îngrijirea necesare pentru bunăstarea copilului, luând în considerare drepturile și obligațiile părinților săi, ale reprezentanților săi legali sau ale altor persoane responsabile din punct de vedere legal pentru copil și, în acest scop, vor lua toate măsurile legislative și administrative corespunzătoare. (articolul 3)

1. Orice copil care este, temporar sau permanent, lipsit de mediul său familial, sau care, pentru protejarea interesului său superior, nu poate fi lăsat în acest mediu, are dreptul la protecție și asistență speciale din partea statului. (articolul 20)

Convenția ONU cu privire la Drepturile Copilului

Responsabilitatea principală pentru îngrijirea și educarea copilului revine prin lege părinților acestuia. În situația în care părinții nu-și pot îndeplini acest rol, statul este obligat să asigure protecția pentru copilul rămas fără îngrijire părintească. Condiția pentru ca statul să-și îndeplinească acest rol este ca una din instituțiile statului să identifice copiii care au rămas fără îngrijire părintească și să fie dezvoltate serviciile necesare.

Din familiile cu părinți plecați la muncă în străinătate, doar 7% afirmă că au înștiințat serviciul de asistență socială și protecția copilului de faptul că unul sau ambii părinți pleacă în străinătate. Având în vedere că mai mult de jumătate dintre părinți pleacă pretinzând că au scopuri turistice, este puțin probabil ca, menținând actualul cadru legislativ, statul să reușească să identifice cazurile în care copiii au rămas în grija altor persoane decât părinții. Dintre cei care nu au înștiințat autoritățile despre faptul că pleacă la muncă în străinătate, indiferent de motivul pentru care nu au făcut acest lucru, 20% sunt cazuri în care ambii părinți sunt plecați.

Nici în relația cu școala părinții nu consideră necesar să informeze despre aceste situații, doar 7% afirmând că au anunțat învățătorul sau profesorii de faptul că au plecat la muncă în străinătate.

În ceea ce privește intervenția în cazurile de risc, cele 3 instituții de la nivel central, județean și local cu responsabilități în identificarea cazurilor, au și rol de intervenție:

Autoritatea Națională pentru Protecția Drepturilor Copilului prin ordinul 219, a adus această temă pe lista de priorități a asistenților sociali din sistemul de protecție a copilului. În 2007, ANPDC a propus ca Programele de Interes Național să vizeze și crearea de servicii pentru copiii cu părinții plecați la muncă în străinătate. Ulterior, această propunere a fost revizuită, astfel că Programele de Interes Național din 2007 urmăresc crearea unor servicii de zi pentru toți copiii aflați în situații de risc. De altfel, abordarea generală a acestei categorii de copii este realizată din perspectiva mai largă a copiilor vulnerabili, aflați într-o situație de risc.

Direcțiile Generale de Asistență Socială și Protecția Copilului de la nivel județean pot dezvolta în parteneriat cu primăriile servicii sociale; identifică și propun direcțiile de intervenție prioritare la nivelul județului; iau măsuri speciale de protecție pentru copiii aflați în dificultate, atunci când identifică anumite cazuri sau acestea sunt referite de primării.

Evaluarea gradului de risc al situației în care se află acești copii, pune accentul pe câteva criterii cheie:

- condițiile de locuit, resursele financiare
- frecventarea cursurilor școlare
- performanțele școlare

Deși majoritatea specialiștilor menționează problemele afective asociate cu plecarea părinților, evaluările care se fac în vederea stabilirii unei eventuale măsuri de intervenție țin seama mai degrabă de aspectele materiale decât de cele psihologice.

„Faptul că părinții trimit bani și au o stare materială mai bună, în niciun caz, sub nicio formă nu compensează frustrarea afectivă și lipsa părinților.” (asistent social, DGASPC județul Botoșani).

„Li s-a făcut o evaluare socio-economică să vedem dacă sunt condiții să rămână în familie sau eventual să sesizăm direcția pentru protecția copilului pentru instituirea unei măsuri de plasament, în condițiile în care nu rămâne cu celălalt părinte.” (Primăria Tecuci)

„Monitorizăm dacă nu sunt situații excepționale, deci dacă nu rămân fără bunici sau nu rămân singuri. Și ne asigurăm să primească în continuare prestațiile la care au dreptul.” (referent social, primărie, județul Mureș)

Serviciile de protecție în diversele sale forme (în familia extinsă, la alte persoane decât rude, la asistent maternal sau în centre rezidențiale) constituie măsuri adoptate în cazurile cele mai

grave, atunci când familia extinsă nu poate oferi condițiile minime pentru dezvoltarea copilului sau ca măsură de responsabilizare a familiei extinse și de asigurare a reprezentării legale a copilului.

„Am 2 cazuri. Deci, ambii părinți au fost plecați inițial, aveau cinci copii, i-au lăsat fără să trimită niciun răspuns acasă la bunici și am fost nevoiți să luăm o măsură de plasament că nu se puteau descurca bunicii, neavând nici ei venituri.” (referent social, primărie, județul Neamț)

„ - Au fost cazuri în care s-a luat măsura plasamentului într-un centru rezidențial?

- S-au luat și astfel de măsuri, dar ca plasament în regim de urgență, după care s-au găsit soluții.” (asistent social, DGASPC, județul Dolj)

Măsura plasamentului în familia extinsă este văzută de o parte din specialiști ca având rezultate benefice, pe de-o parte, pentru că există o responsabilitate juridică asumată față de respectivul copil, iar, pe de altă parte, pentru că aduce o serie de venituri suplimentare familiei extinse: *„O parte privesc pozitiv [măsura plasamentului în familia extinsă] pentru că le mai aduce niște venituri, reprezintă un beneficiu pentru ei și reacționează pozitiv, în general.”* (asistent social, primărie, județul Tecuci)

Serviciile Publice de Asistență Socială din cadrul **primăriilor** sunt instituțiile ce ar trebui să joace rolul cel mai activ în sprijinirea acestor cazuri.

Atunci când se identifică o situație de risc, mijloacele existente de intervenție nu respectă întotdeauna interesul superior al copilului. Astfel, în unele cazuri este în interesul copilului să fie susținut în cadrul familiei extinse, dar de cele mai multe ori în momentul în care ajung în atenția SPAS se află deja într-o situație de risc. Lipsa unor resurse și a unor mijloace pentru acordarea unor resurse, în sistem de urgență, face ca răspunsul autorităților să fie destul de întârziat. De exemplu, nu există un fond de întraajutorare pentru situații de excepție.

„Atunci când o familie defavorizată apelează la instituție, poate fi sprijinită conform legii 416 sau 205, dar acestea intră în funcțiune în aproximativ 1 lună. Ar fi excelent dacă ar avea un fond de urgență pe care să-l apeleze în cazul în care familia nu are cu ce să se descurce.” (asistent social, primărie, județul Dolj)

Colaborarea între serviciile de asistență socială din cadrul primăriei și comunitate este încă deficitară, rolul acesteia fiind deocamdată perceput de comunitate ca fiind unul pasiv, un loc unde se depun cereri pentru acordarea anumitor beneficii.

„Deocamdată primăria se percepe numai ca o sursă de finanțare. ... De acolo le revin ajutoarele, dar cu probleme speciale nu vin la noi. Numai în situații cum să spun, atunci când o bunică vine că părinții au plecat și au lăsat copilul și pentru obținerea altor facilități se prezintă. Deci, încă ideea de asistență socială și ceea ce înseamnă munca de asistență socială nu este formată” (asistent social, primărie, județul Mureș).

Organizațiile neguvernamentale, acolo unde se adresează acestei categorii, acționează fie în sensul informării tuturor actorilor implicați asupra riscurilor asociate cu plecarea părinților, fie oferă servicii acestor copii. Un exemplu, în Moldova există o coaliție a ONG-urilor, din 8 județe, coordonată de Alternative Sociale, ce a lucrat inițial pe tema traficului de copii și care și-a definit din 2006 ca prioritate de acțiune reducerea vulnerabilității copiilor cu părinți migranți. Scopul nu este acela de a reduce migrația, ci de a menține relații funcționale cu copiii. Fondurile necesare au fost găsite la nivel local, la nivelul firmelor din județele incluse în coaliție. Mesajul transmis copiilor este de a avea încredere în serviciile existente, dar în

primul rând în părinții lor, pentru că au plecat pentru a le fi mai bine. De asemenea, ONG-urile pot orienta familiile sau copiii către alte servicii publice.

Un alt exemplu de implicare a organizațiilor neguvernamentale o reprezintă metodologia specifică de intervenție în cazurile de copii cu părinții plecați la muncă în străinătate, dezvoltată de Alternative Sociale: „*copiii suferă pentru că nu au un model necesar dezvoltării lor personale, de asemenea, putem să vorbim despre copii care ajung victime deoarece caută astfel de modele și sunt vulnerabili la a fi abuzați de persoane care se folosesc de această nevoie a copilului de completare a personalității cu un model, pe care în mod normal, l-ar fi reprezentat familia...*”. Această metodologie se adresează asistenților sociali cu atribuții specifice, fie de la nivelul primăriilor sau direcțiilor județene de asistență socială și protecție a copilului.

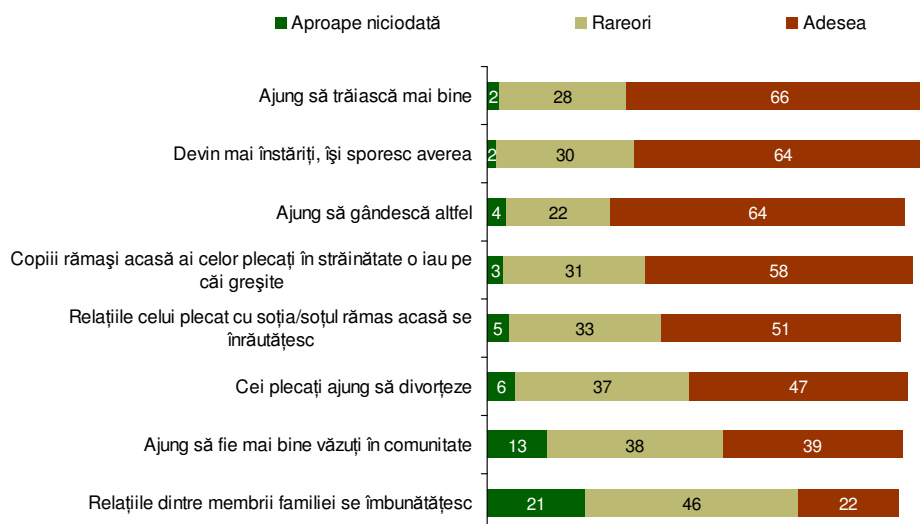
6.2. OPINIA PUBLICULUI LARG DESPRE CONSECINȚELE MIGRAȚIEI

Problemele care afectează comunitatea odată cu plecarea locuitorilor la muncă în străinătate, percepute de publicul larg, sunt cele legate de dezechilibrele produse pe piața forței de muncă: „pleacă tinerii, pleacă forța de muncă tânără” afirmă 47% dintre cei care apreciază că efectele sunt negative, iar acest lucru afectează economia localității - 7%. De asemenea, efectele asupra familiei și copiilor se numără printre exemplele date de intervievați: se destramă familia – 9%, părăsirea copiilor – 8%. Nu în ultimul rând, intervievații estimează că va scădea populația localității (11%), acest fapt fiind perceput ca una din consecințele negative ale migrației pentru muncă.

Consecințele pozitive ale migrației asupra localității respondenților sunt, de asemenea, legate de aspectele financiare, dar văzute și din perspectiva intrării unor resurse financiare în economia locală: investesc acasă banii câștigați – 30,8%, au un nivel de trai mai ridicat – 20,8%, susțin financiar familia – 18,5%, contribuie la dezvoltarea localității – 11,3%. Efectele asupra familiilor care au membri plecați la muncă în străinătate, nu sunt numai de ordin financiar, ci se consideră că influențează și poziția socială a familiei în comunitate, aceasta având o imagine mai bună – 4,6%.

Percepțiile respondenților referitoare la consecințele la nivelul familiei și amploarea acestora includ atât aspecte pozitive cât și negative. Astfel, printre consecințele apreciate de intervievați ca fiind cele mai frecvente se află sporirea resurselor financiare și creșterea nivelului de trai. În același timp, printre efectele frecvente respondenții au identificat și schimbări ale modului de a gândi. În același timp, sunt menționate efecte negative asupra copiilor care o iau pe căi greșite și înrăutățirea relațiilor cu partenerul rămas acasă, înrăutățire ce poate duce chiar la divorț.

După părerea dvs., cât de des se întâmplă următoarele în cazul familiilor celor plecați la muncă în străinătate?

Analizând global efectele asupra copiilor, opinia majorității respondenților (66%) este aceea că efectele plecării părinților asupra copiilor sunt în principal negative, acest fapt fiind explicat prin „dorul de părinți” care îi marchează, dar și prin lipsa părintelui ca factor educator și disciplinator. Efectele pozitive sunt cele legate de nivelul de trai și oportunitățile în plus pe care le aduc banii câștigați de părinți. Lipsa ambilor părinți este apreciată de 84% dintre respondenți ca fiind situația în care copilul are cel mai mult de suferit, urmată de situația în care mama este părintele plecat – 10%. Lipsa mamei este percepută a fi mult mai gravă pentru dezvoltarea copilului decât lipsa tatălui, astfel că mai puțin de 1% dintre intervieuați au menționat această situație ca afectând cel mai tare viața unui copil.

Percepția opiniei publice referitoare la aspectele vieții copiilor afectate cel mai des de plecarea părinților la muncă în străinătate se concentrează în primul rând asupra componentei afective: 84% consideră că se întâmplă adesea ca acești copii să sufere de lipsa afectivității, iar 78% cred că aceștia se simt singuri. Următoarele aspecte, în ordinea frecvenței mențiunilor, sunt cele legate de performanțele școlare (67% apreciază că se întâmplă des ca rezultatele copiilor să fie mai slabe) și de devieri comportamentale: să fie obraznici, neascultători (67%), să intre într-un anturaj nepotrivit (63%) și să lipsească mult de la școală (62%). Comportamente deviante sunt menționate de mai puțin de jumătate dintre respondenți: 48% apreciază că acești copii încep să consume droguri sau alcool, 46% cred că încep să încalce legea și să aibă probleme cu poliția. Printre situațiile pozitive care sunt percepute a fi frecvente se numără cele legate de aspectele financiare și accesul la diverse produse sau servicii sau dezvoltarea unui spirit mai independent.

Amplora fenomenului copiilor cu părinți plecați la muncă în străinătate, în localitatea respondentului este menționată a fi mare sau destul de mare de mai mult de 25% dintre respondenți. Astfel, situațiile apreciate a fi cele mai frecvente în localitate sunt acelea în care este plecat doar câte unul din părinți sau situațiile în care copiii au rămas în grija bunicilor. Mai puțin frecvente sunt situațiile în care copiii au rămas în grija fraților mai mari (menționate

de 13% dintre respondenți) sau situațiile în care copiii nu rămân în grija nimănui (8% dintre respondenți).

Opinia publică recunoaște efectele negative ale plecării părinților și le identifică într-o mare măsură și în cazul copiilor din comunitatea din care fac parte. De asemenea, opiniile publicului larg sunt formate și pe baza informațiilor și atitudinilor transmise de mass-media.

Mass-media a acordat o atenție deosebită acestei problematici, punând accentul pe latura senzațională a fenomenului. Distribuția aparițiilor nu este una uniformă, ci depinde de evenimente tragice ale căror victime au fost copii singuri acasă (precum sinucideri) sau publicarea unor date statistice cu privire la amploarea fenomenului.

În 90% dintre cazuri, copiii cu părinții plecați la muncă în străinătate reprezintă tema centrală a articolului. Cele mai multe articole (64%) prezintă subiectul analizat ca un fenomen de masă, în timp ce 23% se rezumă la prezentarea unui caz. În 12% dintre cazuri, autorul articolului realizează o analiză complexă ce pornește de la cazuri concrete și generalizează consecințele la nivel național, la nivel de sistem.

Atitudinea autorului față de subiectul tratat, ce transpare din conținutul articolului, este în cele mai multe cazuri una neutră, acesta prezentând informațiile fără interpretări sau comentarii proprii. În 37% dintre cazuri, autorul are o atitudine negativă mai ales la adresa actorilor responsabili și doar în 9% dintre articole, atitudinea este una pozitivă. La acest capitol, trebuie menționată și utilizarea unor cuvinte încărcate cu semnificații peiorative. Astfel, în 27% dintre articole cuvântul „căpșunari” apare în titlul articolului.

Legat de subiectul copiilor cu părinții plecați la muncă în străinătate, cele mai atractive teme pentru jurnaliști au fost consecințele fenomenului, urmate de informații privind măsuri luate de autorități (activitatea instituțiilor) și date statistice privind amploarea fenomenului. Consecințele negative ale fenomenului sunt prezentate în 39% din cazuri, în timp ce pentru 8% consecințele sunt și pozitive și negative. Doar 3% dintre articole prezintă consecințele pozitive ale plecării părinților.

În 32% dintre articole, autorii nu identifică actori responsabili pentru problemele cu care se confruntă copiii. Atunci când conținutul face referire și la actori responsabili, cel mai frecvent sunt menționați părinții (64%), apoi autoritățile centrale (12%) și locale (8%), și cu rare ocazii, comunitatea locală (3%).

Cele mai multe dintre articole menționează și actori sociali care se implică într-o manieră sau alta în rezolvarea problemei: autorități centrale (44%), autorități locale (36%), ONG-uri (11%) și comunitatea (5%).

79% dintre articole prezintă o serie de probleme cu care acești copii se confruntă. Prima o constituie lipsa îngrijirii părintești și consecințele care derivă din această situație (32%). În al doilea rând problemele afective asociate cu lipsa părinților (16%), apoi vulnerabilitatea crescută a acestor copii față de violență (13%) și, în unele cazuri gesturi extreme ale acestor copii, cum ar fi sinuciderea sau tentative de sinucidere (13%).

Ierarhia problemelor prezentate de mass-media

Problema menționată	% din total articole
Copii fără îngrijire părintească / lăsați în grija statului	39,0
Probleme afective	18,3
Abandon școlar / performanțe școlare scăzute	12,2
Sinucidere / tentative de sinucidere	12,2
Devianța juvenilă	8,5
Neglijarea copiilor	8,5
Victime ale violentei	7,3
Nivel de trai scăzut	4,9
Lipsa reprezentării copilului în vederea obținerii unor drepturi	4,9
Munca în afara gospodăriei	3,7
Nu prezintă problemele cu care se confruntă copiii	15,9

7. Perspectiva copiilor

Studiul, realizat din perspectiva drepturilor copilului, a inclus și o secțiune în care copiii din gospodărie își exprimau opiniile cu privire la relațiile cu părinții lor și problemele cele mai mari cu care se confruntă. Limitele acestei componente a studiului sunt date de modalitatea de intervievare a copiilor, din cadrul studiului, mai precis de locul interviului: în gospodărie, fiind prezent și părintele/adultul care îl avea în grijă. Având în vedere că acest factor poate influența răspunsurile, s-a încercat limitarea acestei influențe prin modalitatea de formulare a întrebărilor, într-o formă neutră care să nu pună copilul în ipostaze dificile față de adulții din gospodărie.

Comunicarea dintre părinți și copii, principala modalitate de educare și sprijinire a copilului în dezvoltarea sa psiho-socială, este afectată în principal de lipsa mamei din gospodărie.

„- Ce ți se pare cel mai greu de când au plecat părinții tăi?

- Cel mai greu e cuvântul mamă...cel mai greu mi-a fost să le spun din nou mamă și tată părinților mei acum când au venit acasă ...m-am dezobișnuit . La bunica îi ziceam mamă când mergeam la ea...” (fată, 16 ani, Prahova)

Datele din anchetă relevă faptul că, deși părinții migranți încearcă să suplinească absența lor din gospodărie printr-o comunicare frecventă prin intermediul tehnologiei moderne (telefonie mobilă, internet), calitatea comunicării cu copilul este mult mai redusă. Astfel, aspecte precum problemele zilnice ale copilului, rezultatele școlare, modalitatea în care copilul își petrece timpul sau dorințele acestuia sunt discutate cu părinții mult mai rar atunci când ambii părinți sunt plecați sau este plecată doar mama. Acest lucru poate fi explicat prin rolul important pe care îl joacă mama în susținerea emoțională a copilului și în monitorizarea activităților zilnice ale acestuia.

„A: Marian aveai 13 ani când a plecat tatăl tău. Plângeai vreodată?

M: Da, îmi era dor de el ...

A: De ce a plecat ?

M: A plecat pentru mine ...pentru un viitor mai bun. Am avut tot ce mi-am dorit: calculator, mai mulți bani să ies în oraș mai des...mobil mai scump...ce vreau îmi cumpăr...Am foarte mulți colegi de liceu cu părinții plecați în străinătate....la mine în clasă sunt 4, în alte clase sunt și câte 15...

- Care au fost momentele în care ți-ai fi dorit să fie tatăl lângă tine și nu a fost?

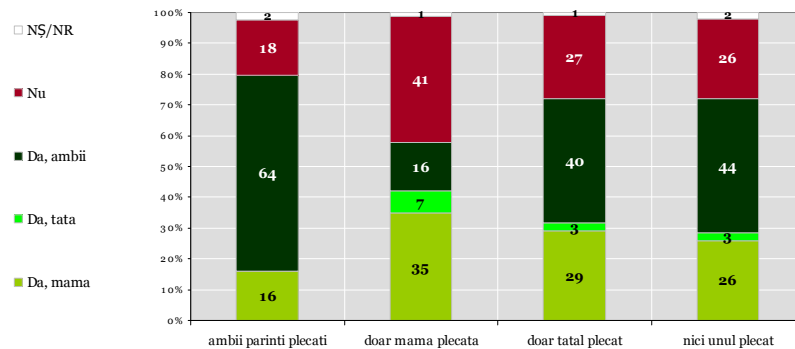
...ziua mea ...când plecam undeva doar cu mama sau singur...vorbeam zilnic la telefon...De două ori pe zi ...sau trei...El nu poate să stea fără noi, dacă nu ne vede măcar să ne audă...Cea mai grea e singurătatea ...restul ne descurcăm ...Eu cu tata o să facem o firmă de construcții când ne întoarcem în România ...eu o să plec în Italia și o să stau cât se mai poate...cât va fi necesar ...să strâng niște bani să îmi cumpăr un apartament ...De ziua mea am primit un telefon nou și un lanț gros de aur...dar l-am pierdut ...și înainte am mai pierdut unul ...”(băiat 18 ani, Galați)

Copiii intervievați menționează mult mai des exprimarea sentimentelor față de părinții plecați (55% dintre copiii cu ambii părinți plecați afirmă că le-au spus că-i iubesc) decât cei care locuiesc alături de părinți (doar 34% afirmă că au spus în ultimele 7 zile ambilor părinți că-i iubesc), acest lucru fiind o metodă de a compensa absența fizică a părinților. În cazurile în care mama este plecată și comunicarea sentimentelor este mai deficitară. Astfel, mai mult de

jumătate din copii nu și-au exprimat sentimentele de iubire față de niciunul dintre părinți, iar în 38% din cazuri această situație a fost reciprocă.

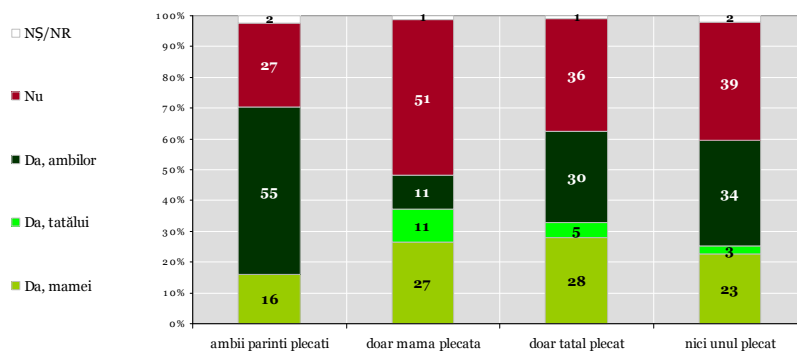
În ultimele 7 zile ți-a spus vreunul din părinții tăi că te iubește?

Esantion național: 541 de copii

În ultimele 7 zile ai spus vreunui din părinții tăi că îl iubești?

Esantion național: 541 de copii

Așa cum se afirma mai sus, efectele negative cele mai vizibile se manifestă în cazurile în care copiii au doar mama plecată la muncă în străinătate. Astfel, copiii devin mai frecvent victime ale unor agresiuni verbale: 25% dintre cei care au mama plecată afirmă că în ultima perioadă li s-a întâmplat uneori sau destul de des să li se vorbească urât sau să fie înjurați, iar 13% afirmă că cineva a râs de ei sau i-a umilit. Lipsa mamei aduce o stare generală de nefericire: 20% dintre copiii cu mamele plecate la muncă în străinătate s-au simțit nefericiți destul de des sau uneori. În cazurile în care ambii părinți sunt plecați, copiii menționează cu o mai mare frecvență situații în care cineva i-a amenințat (11%).

Este important de remarcat faptul că în cazul copiilor cu ambii părinți plecați la muncă în străinătate se menționează mult mai frecvent aplicarea unor pedepse decât în cazul copiilor cu părinții în gospodărie (23% comparativ cu 10%). Acest lucru poate fi explicat fie prin slaba autoritate a adulților care îi au în grijă aceștia apelând la sancțiuni negative pentru a-i disciplina fie prin resimțirea mai puternică a acestor evenimente în contextul unei sări de tristețe cauzate de lipsa părinților.

Fiind întrebați care sunt cele mai importante trei probleme pe care le au în prezent, se constată că o parte însemnată dintre copiii cu părinții migranți menționează pe lângă problemele specifice vârstei (temele, notele de la școală sau ceea ce copiii numesc probleme sentimentale), timpul prea scurt petrecut alături de părinți (26% dintre toți copiii cu cel puțin un părinte plecat, comparativ cu 10% dintre copiii cu ambii părinți în gospodărie). În lipsa părinților, temele de la școală devin mai puțin importante, iar timpul liber mai mult și mai puțin supravegheat: 41% dintre copiii cu părinții în gospodărie menționează printre principalele probleme faptul că au prea multe teme de făcut, comparativ cu 35% dintre copiii cu cel puțin un părinte plecat; 34% dintre copiii care nu au părinții plecați consideră că au prea puțin timp liber, în timp ce doar 25% dintre cei cu cel puțin un părinte plecat se plâng de această situație.

Persoanele cele mai importante, la care copiii apelează atunci când au probleme sunt părinții și bunicii. Copiii care trăiesc alături de părinți apelează în primul rând la mamă atunci când au probleme cu școala (43%) sau cu colegii de școală (27%), apoi la ambii părinți în egală măsură (23% atunci când au probleme cu școala și 16% când au probleme cu colegii). Doar 6% apelează la tată pentru ajutor atunci când au probleme legate de școală. Lipsa unuia dintre părinți din gospodărie conduce la creșterea implicării părintelui rămas, în rezolvarea problemelor legate de școală. Atunci când ambii părinți lipsesc din gospodărie, bunicii preiau în 39% dintre cazuri rolul părinților. 18% dintre copii menționează că apelează fie la ambii părinți fie la mamă, deși aceștia sunt plecați în afara țării. 9% din cei cu ambii părinți plecați găsesc un sprijin la frați, iar 7% la prieteni.

Atunci când problemele sunt legate de colegii de școală, copiii cu mama sau ambii părinți plecați au o mai mare disponibilitate de a apela la profesori (16% dintre cei cu ambii părinți plecați și 19% dintre cei cu mama plecată). Trebuie remarcată ponderea destul de ridicată (20% din cei cu ambii părinți plecați și 19% dintre cei cu mama plecată) care nu apelează la nimeni, găsind singuri o soluție pentru problemă.

Neînțelegerile dintre părinți și copii reprezintă o altă situație în care copilul are nevoie de sfatul, de sprijinul unei terțe persoane. În cazul copiilor cu ambii părinți plecați, soluția cea mai frecvent menționată este apelarea la bunici (41%). În plus, o mare pondere a copiilor intervievați (25%), indiferent de experiența de migrație a familiei din care provin, nu ar apela la nimeni.

III. CONCLUZII

Este de necontestat faptul că atât migrația cât și efectele asupra copiilor prin plecarea la muncă în străinătate a părinților sunt două fenomene extrem de complexe, afectând atât familia cât și societatea. Posibilitățile limitate de cercetare și analiză sunt dublate de lipsa unor mecanisme funcționale care să permită colectarea datelor de la nivel local.

Cercetarea de față pune în evidență câteva tendințe generale cu privire la fenomenul copiilor rămași acasă în urma plecării părinților lor la muncă în străinătate. Dincolo de cifrele reprezentând estimări naționale asupra numărului de copii afectați de acest fenomen, rămâne realitatea concretă a acestor familii, în căutare de resurse mai multe și mai bune care să le asigure dezvoltarea – în unele cazuri sau să le permită ieșirea din sărăcie – în alte cazuri.

Complexitatea fenomenului derivă dintr-o serie de aspecte legate de situația economică și socială a românilor, de dificultățile și provocările unei societăți în plină expansiune economică care lasă loc încă unor decalaje foarte mari între diversele straturi ale societății. Pentru prevenirea situațiilor nedorite de vulnerabilitate și de risc, sistemul românesc de asistență socială și în special cel de protecția copilului, s-a îmbunătățit simțitor în ultimii ani și o serie de standarde de nivel înalt și prevederi legislative au acompaniat acest proces în dorința de a răspunde problematicii cât mai diversificate a protecției drepturilor copilului. Practica ne arată însă că aplicabilitatea prevederilor legislative în teren este uneori mai redusă, fie din cauza multitudinii de prevederi legislative apărute într-un interval scurt de timp, fie din cauza modului diversificat și complex în care inter-relaționează instituțiile administrației publice centrale și locale. La aceste considerente se adaugă și faptul că prevederile legislative acoperă uneori parțial aspectele concrete din teren ceea ce conduce la o abordare segmentară sau la implementare parțială.

În ceea ce privește activitatea la nivel de comunitate, trebuie menționat faptul că Serviciile Publice de Asistență Socială, în special cele din mediul rural, se confruntă de multe ori cu lipsa de resurse umane și materiale. Mai mult, stadiul implementării reformei în domeniul protecției copilului este avansat spre deosebire de cel al altor domenii cum ar fi sănătatea și educația, fiind necesar să se dezvolte un mecanism specific și explicit de colaborare și inter-relaționare instituțională pentru asigurarea coerenței intervențiilor.

În cazul fenomenului copiilor cu părinți migranți, ca și în cazul altor fenomene sociale, o serie de cauze se coroborează, iar abordarea lor trebuie să se facă într-o manieră detaliată, complexă și completă în așa fel încât să se reducă efectele negative asupra copiilor. Astfel se asigură îmbunătățirea capacității de previziune a statului asupra anumitor tendințe din societatea românească, influențând pozitiv procesul de elaborare a politicilor sociale.

În fine, copiii afectați de migrația părinților lor se află într-un sistem de condiționări specifice cadrului familial, comunității și societății în care trăim. Situațiile în care riscurile de natură socială și economică sunt dublate de lipsa părinților, care nu pot răspunde nevoilor de îngrijire, creștere și educare a copiilor, pot conduce la o vulnerabilitate crescută. Trebuie menționat însă că aceste riscuri se regăsesc și în alte situații (familiale, comunitare, societale) față de care trebuie să se intervină la nivelul statului în ideea prevenirii anumitor efecte care pot dăuna dezvoltării armonioase a noilor generații. Acesta este și spiritul în care au fost redactate recomandările în urma acestui studiu.

IV. RECOMANDĂRI

Recomandările acestui studiu sunt de natură să orienteze și să susțină demersurile începute deja de autorități. În plus, se dorește ca aceste demersuri să fie acompaniate de sprijinul pe care organizațiile neguvernamentale îl pot aduce cu privire la unele aspecte – analiza cadrului legislativ și a practicilor din teren, dezvoltarea de servicii comunitare care se adresează și copiilor cu părinți migranți, cunoștințele dobândite în practica de teren. Reprezentanța UNICEF în România consideră că poate oferi atât asistența cât și expertiza necesare unei cât mai bune implementări, ținând cont de faptul că responsabilitatea implementării măsurilor legislative revine întru totul autorităților statului însă experiența de teren arată că efortul trebuie să fie comun.

Recomandarea 1 – Revizuirea Ordinului Secretarului de Stat al Autorității Naționale pentru Protecția Drepturilor Copilului 219/2006 prin consultarea tuturor actorilor publici și privați cu expertiză relevantă în domeniu, astfel încât să cuprindă și prevederi ce vizează:

1. copiii cu un singur părinte plecat pentru a se evita situațiile în care părintele rămas acasă nu are capacitatea de a asigura îngrijirea și creșterea copilului/copiilor.
2. implicarea tuturor instituțiilor de la nivel local cu responsabilități în domeniul protecției drepturilor copilului în procesul de identificare a copiilor cu părinți migranți, respectiv SPAS, școala și poliția și crearea unui mecanism de coordonare a procesului de identificare de către SPAS.
3. evaluarea de către SPAS a situației de risc a tuturor copiilor cu părinți migranți în momentul identificării acestora, incluzând evaluarea capacității persoanei(lor) în grija căreia(ora) este lăsat copilul, știut fiind faptul că aceștia reprezintă o categorie vulnerabilă de copii aflați în situație de risc.
4. definirea situației de risc evitând astfel instituirea măsurii de protecție specială, precum plasamentul, pentru orice copil cu părinți migranți.

Recomandarea 2 – îmbunătățirea și consolidarea mecanismelor de monitorizare și de raportare la nivel local cu accent pe SPAS, astfel încât să includă:

5. o abordare metodologică unitară, care să faciliteze transferul de date și de informații atât pe orizontală (de la instituții locale spre SPAS), cât și pe verticală (de la SPAS spre DGASPC și mai departe spre ANPDC). Acest lucru va trebui să fie luat în considerare atunci când se va implementa mecanismul național de monitorizare.
6. implementarea unei metodologii de referire unitare a cazurilor între instituțiile statului în vederea unei reacții rapide și eficiente de intervenție.
7. implicarea instituțiilor cu atribuții de control, cum ar fi Corpul de control sau Inspekția Socială, în activitatea de evaluare a implementării legislației și politicilor sociale.

Recomandarea 3 – întărirea capacității serviciilor publice de asistență socială la nivel național, ținând cont de următoarele:

8. colectarea datelor și informațiilor referitoare la personalul SPAS, în vederea identificării nevoilor de formare și a programelor de formare.
9. încurajarea transferului cunoștințelor și documentarea de bune practici în domeniul serviciilor sociale de bază și corelarea acestora cu nevoile comunității.
10. dezvoltarea serviciilor de îngrijire de zi. În acest sens, noul (februarie 2008) proiect legislativ al ANPDC și MMFES care intenționează dezvoltarea de astfel de servicii este extrem de bine-venit.

Recomandarea 4 – creșterea gradului de informare și conștientizare a efectelor negative ale migrației asupra copiilor de către toți factorii implicați (părinți și populația în general), având în vedere următoarele:

11. implementarea unor campanii de informare și conștientizare a societății în întregul său atât pentru sensibilizarea ei față de problematica și riscurile asociate migrației la muncă în străinătate, cât și față de prevederile legislative și obligativitatea respectării lor. Aceasta trebuie să fie extinsă și la părinții aflați deja în străinătate, dar și la cei care intenționează să plece – respectiv pregătirea copilului înainte de plecarea efectivă a părinților.
12. nevoia dezvoltării rețelelor locale de suport între diverșii actori locali, cum ar fi Structurile Comunitare Consultative care pot răspunde exhaustiv problematicii locale complexe, acompaniată de suportul necesar în pregătirea membrilor acestor structuri.